EDASI

EKP Tartu Linnakomitee, EKP Tartu Rajoonikomitee, Tartu Linna Rahvasaadikute Nõukogu ja Tartu Rajooni Rahvasaadikute Nõukogu häälekandja

Nr. 167 (11 994) Laupäev, 22. juuli 1989 Ilmub 1948. a. maist. Hind 3 kop.

LK LAUPÄEVAKÜSITLUS

KAS JA KUIDAS TOETATE EESTI OMARIIKLUSE TAOTLUSI?

EVE METSJÄRV:

Miks panime end koos abikaasaga kirja kodanike komitee registreerimislauas? Oleme mõlemad Eestis sündinud, ka emad ja isad, vanavanemad ja teised meie eellased on eestlased, siin sündinud, elanud, töötanud. Seega on meil ja meie kolmel lapsel täielik õigus pidada end Eesti Vabariigi kodanike järglasteks. Ka meie lähemad sugulased on end siin kirja pannud. Nemad küsisid meilt, kas oleme juba jõudnud. NÜÜD võime ütelda, et jah.

Leian, et komitees on tublid, ettevõtlikud inimesed. Hea, et nad selle asja käsile võtsid.

Kas loodame, et Eesti Vabariik ka tõepoolest taastub? Lootma peab alati, ka kõige lootusetumas olukorras. Usk, lootus ja armastus on ju ikka inimestele kindlust andnud.

IVO METSJÄRV:

Ütleksin samad sõnad. On veel üks tähtis asi, see on üksmeel. Meie perekond on olnud üksmeelne. Loodame, et ka eesti rahvas jääb üksmeelseks.

ARVO LAMP:

Ma ei ole end Eesti Kodanike Komitees registreerinud ega kavatsegi seda teha. Miks? Hoolimata komiteede pooldajate põhjendustest pole mulle selged selle ettevõtmise perspektiiv ja eelkõige reaalsus. Kahtlen ka Eesti Kongressi kokkukutsumise vajaduses. Kas on meile vaja järjekordset jututuba? Mul on tunne, nagu kalduksime järjest rohkem tegutsema üksnes tegutsemise enda pärast.

□ ARVO LAMP

Lisaks öeldule tunduvad mulle juristide praegused seisukohad Eesti Vabariigi lõpuga seotud problemaatikas veenvamad kui emotsionaalsed väited á la Eesti Vabariik on juriidiliselt olemas, sest me tahame, et ta oleks olemas ja minu arvates on ta olemas. Vaatame asjade seisule siiski kaine pilguga, kui valus see meile ka poleks.

Mulle tundub, et komiteede liikumine ei aita meid praegu edasi. Tõenäolisem on hoopis vastupidine tulemus.

Ühe Raekoja platsil registreerimislaua taga istunud meesterahva suust naljatoonil kõlanud soovitus: «Võtke tunnistus, kui me ka iseseisvust ei saa, jääb mälestuseks,» ei äratanud minus isegi mitte suveniiriküti kirge. Kas tõesti on iseseisvuse taotlemine mäng (läheb täkkesse, on hea, ei õnnestu, pole ka katki midagi)? Mu ema tabas aga sama saatus mis paljusid teisi eestlasi. 1949. aastal viidi temagi Siberisse, kust ta tagasi jõudis alles 1958. aastal.

Olen näinud väga palju vägivalda, inimeste mõnitamist ja allasurumist, mis puhuti lausa masenduse ja meeleheiteni viis nii mind kui teisi, eriti neid, kes ise ülekohtu all kannatama pidid.

Loodan, et mu sünnimaa sõltumatus ja mujalt pealesunnitu taandumine lubab meil kõigil vabamalt hingata, paremat tulevikku oodata. Rahvarinde sihikindlas tegevuses näen üht tagatist, et kunagised koledused enam iial ei kordu. Olgu ikka igal riigil ja rahvusel õigus ise otsustada, mida teha ja kuidas teha, ega muidu saagi elu edasi minna.

Allkirja tulin andma kooc tütrega. Tema on kooliõpetaja, ta on ise ka oma kooli rahvarinde tugirühma liige.

□ EVE METSJÄRV

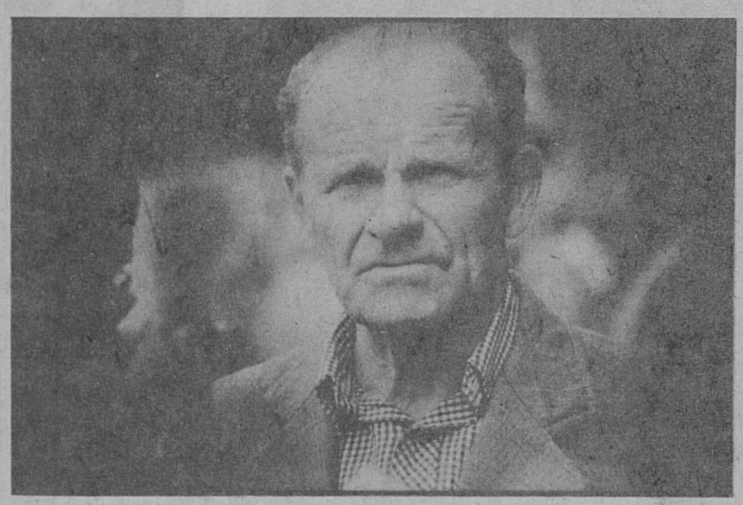

□ EDGAR KUBJA

□ TAUNO KIBUR

Kas kõik on ikka nii lapselikult lihtne?

Andsin oma allkirja Rahvarinde rahulikus, kuid kindlas toonis koostatud pöördumisele. Usun sellesse teesse rohkem.

EDGAR KUBJA:

Mulle tundub, et rahvarinne on õigel teel. Siia laua juurde allkirja andma tõi mind kõik elus nähtu ja kogetu. Olen sündinud Tartumaal, olen praegu ka tartlane, kuigi põhiosa oma elust — ligikaudu nelikümmend aastat — elasin Narvas. Töötasin seal Kreenholmis, abimeistrina. Noore mehena olin sealsamas Narvas ka sõjaväes. Sattusin sisevägedesse... Mu ema tabas aga sama saatus mis paljusid teisi eestlasi. 1949. aastal viidi temagi Siberisse, kust ta tagasi jõudis alles 1958. aastal.

TAUNO KIBUR:

Olen ennast nii nagu enamik mu seniseid õpingukaaslasi ikka püüdnud kursis hoida rahvarinde tegevuse ja taotlustega. Siin laua kohal ja juures olevad üleskutsed ja selgitavad kirjutised kõnelevad ju ise enda eest, pooldan neid. Tahan koos teistega toetada Eesti omariiklust ja iseseisvust, soovi pääseda kõrgemast eestkostest, nagu ei oskaks me ise midagi. Tarvis on ikka ise otsustada ja ise ka teha. Sellepärast.

Kui koguti allkirju keeleseaduse toetuseks, panin ka seal oma nime kirja. Tunnen, et nii on vaja.

Raekoja plats 3 esine on sel suvel tavatu. Vasakul pool sissekäiku on Eesti Kodanike Komitee registreerimislaud, kus saavad end kirja panna kunagise Eesti Vabariigi kodanikud ja nende järglased, paremal pool kogub Eesti omariikluse toetuseks allkirju rahvarinne. Eile lõunaks oli vasakpoolse laua juures käinud umbes 13 000 inimest, parempoolse juures ligikaudu 40 000. Kohata võib õpetajaid, autojuhte, pensionäre, tudengikandidaate ja üldse kõigi alade inimesi. Lõppeval nädalal neist mõnda küsitlesimegi.

VALIMISSEADUSE PROJEKTIST

Järgnevad kommentaarid on ENSV rahvasaadikute valimise seaduse projekti kohta, nagu see ilmus «Edasis» 27. aprillil. Peet Kask on vähemalt kahel korral selle seaduse tagamaid valgustanud («Edasi», 26. aprill 1989 ja «Vaba Maa» nr. 30, aprill 1989). Nõustun sealesitatuga ega hakka seda kordama. Projekt on tubli samm edasi oktoobris esitatud kohalike valimiste seaduseelnõust, mõned vaieldavad punktid aga siiski on jäänud.

Mandaatide arv ringkonnas on jäetud täiesti lahtiseks. Iga valimise eel otsustab ENSV Ülemnõukogu, kuidas seda teha (par. 11—2). See annab võimaluse igasugusteks poliitilisteks mängudeks. Oletame näiteks, et rahvusküsimus on tulipunktis ja eestlased otsustavad oma saadikute arvu maksimeerida (kuigi see oleks lühinägelik, nagu Peet Kask ka seda juba on ütelnud). Seda saavutab, kui seal, kus eestlased on enamuses, tehakse ühemandaadilised ringkonnad, nii et muulased ei saa üldse esindust, aga seal, kus eestlased on vähemuses, tehakse 20-mandaadiline ringkond, nii et eestlased saavad ikkagi suhteliselt oma arvule esindatud. Sama võib eelnevas parlamendis domineeriv eesti rühmitus teha teiste rühmituste vastu, kui rühmitused on erineva tugevusega erinevates rajoonides. Sellised mängud on kardetavad ja sellepärast peab valimisseadus täpsustama juba ette ringkondade magnituudi (mandaatide arvu). Projekt ütleb juba (par. 11—2), et mandaadid jagatakse lihtkvoodi alusel rajoonide ja vabariiklike linnade vahel, pärast seda kui igaüks neist on saanud ühe mandaadi. See juba ütleb kaudselt, et põhiliselt on ringkonna aluseks rajoon. Jääb üle vaid veel täpsustada, et valimisringkonnaks ongi rajoon, seni kui selle mandaatide arv ei ületa viit, ja et enam kui 5 mandaadiga rajoonid jaotatakse 3 kuni 5 mandaadiga ringkondadeks. Sellest suurema või väiksema magnituudiga ringkonnad toovad ülearuseid probleeme, kõige halvem on aga kui neid magnituude iga valimise eel saab suvaliselt muuta.

Vastavalt tuleks siis ka muuta sõnastust par. 1-l, 6 ja 11-l. Par. 7 räägib valimiskomisjonide tööst «ringkonniti», peaks aga ka täpsustama, et igas ringkonnas on üks valimiskomisjon.

Par. 9 valimisseaduse rikkumise kohta on riskantse sõnastusega, sest kõik oleneb tõlgendusest. Võimul olev rühmitus võib võtta hoiaku, et «mis on lubatud minule, pole lubatud mu vastasele» ja rakendada par. 9 selektiivselt. Soovitada eriarvamuste puhul erapooletut (näiteks Soome) arbitraaži oleks vist palju nõutud. Aga Soome ekspertiisi oleks küll soovitav par. 9 sõnastamisel kasutada, nii et hiljem saaks ka vaidluses rakendamise ajal viidata Soome pretsedentidele.

Par. 30—2 esitab nõudeid, kuidas rühmitus oma kandidaate peab valima. Selle võiks ikka jätta rühmituse enda mureks, seda enam et esitatud nõue on udune: «Eelistusnimekirja kantakse kandidaadid nende poolt salajasel hääletusel antud häälte arvude järjekorras». See ei määritle, mitmele kandidaadile koosolekul viibija saab hääletada. Kui igal valijal on M häält (kus M on mandaatide arv ringkonnas), pääsevad rühmituse kandidaatide nimekirja ainult suurima faktsiooni kandidaadid (juhul kui on selged faktsioonid, nagu seda võib juhtuda). Kui aga igal valijal on ainult üks hääl, võib mõni kandidaat saada koosolekul liiga palju ülearuseid hääli, kahjustades sellega oma kõige lähemaid mõttekaaslasi; kui aga valijad katsuvad selle vastu kompenseerida, võivad nad ülekompenseerida. nii et just kõige populaarsem kandidaat jääb rühmituse nimekirjast välja. Intuitiivselt arvan, et koosolekul viibijal (või kirjateel valijal) võiks olla hääli ruutjuurena M-st, ümmardatult ülespoole — seega 2 kuni 4 mandaadiga ringkonnas 2 ja sellest ülespoole 3 häält. Aga kogu see menetlus peaks jääma rühmituse enda otsustada.

Väga kardetav kombinatsioon on par. 34—4 ja 34—8. Kolme või enama toetusallkirja tühistamisel kaotab terve kandidaadi esildis oma kehtivuse, ütleb par. 34—8. Hea küll, ma poetan oma allkirja mulle vastumeelse kandidaadi (või isegi mitme sellise kandidaadi) esitusvormile, samuti oma eeliskandidaadi omale. Hiljem juhin tähelepanu seigale, et olen sellega par. 34—4 nõudeid rikkunud ja «enda valikul» (par. 34—4) tühistan kõik oma allkirjad peale ühe. Koos kahe sõbraga kukutame sel teel par. 34—8 abiga läbi kõik ebameeldivad kandidaadid! Tavalisem reegel on, et kehtetud allkirjad muidugi tühistatakse, aga kandidaadi ülessead kehtib, kui küllalt palju kehtivaid allkirju järgi jääb.

Täiesti vastuvõetamatu on par. 35—4: «Valimiskomisjoni poolt vastuvõetud dokumentides vormistamisvigade hilisema avastamise korral loetakse ülesseadmise dokumendid kehtetuks.»* Et komisjon teeb vea ja kandidaat kannatab! Seda nõksu on varemgi tarvitatud, ka veel oktoobris 1988. Ebameeldivate kandidaatide puhul see ju lausa ergutab komisjoni tegema nagu ta ei märkaks vormistamisvigu, enne kui on hilja. Ainuke aus viis on see, et kui viga märgatakse alles siis, kui parandamiseks on hilja, on ka vea märkamiseks liiga hilja — kandidatuur kehtib.

Par. 38—1 ja 38—2 käsitleb katseid saada lisakandidaate, juhul kui kandidaate on vähem kui mandaate ringkonnas. Seda võiks teha juba siis, kui kandidaatide arv on vähem kui kaks korda mandaatide arv, nii et ühegi kandidaadi valimine poleks automaatne võistluse puudumise tõttu. Kui kõigile püüdeile vaatamata jääb järgi ainult M kandidaati M saadikukoha täiteks, siis võib formaalsed valimised samahästi ära jätta, sest võit on kindel seni kui kandidaat üheainsa hääle saab (näiteks ta enda oma).

Par. 39—1 esitab ebademokraatlikud piirangud kandidaatide vastu, kes kutsuvad üles oma valijaid «nõukogude seaduste mittetäitmisele». Valdav osa «nõukogude» seadustest pärineb stalinistlikust ja brežnevlikust ajast ja on vaidlustatavad. Jäiga rakendamise puhul võiks par. 39—1 välja visata iga perestroika-meelse kandidaadi, sest oluline osa reformist on nõue mitmesuguste seaduste muutmiseks. Kuna see muutmine on suurelt osalt vanameelse bürokraatia käes, on rahvaboikott mõnikord ainus viis neid liikuma panna. Registratsioonist võib keelduda ainult kandidaatide puhul, kes kutsuvad üles vägivallale. Kõik muu peab demokraatia puhul olema lubatud.

Par. 39—8 ja 40—1 nõuavad isanime andmist. See on osa mõnede muude rahvaste tavast, aga mitte eesti ega ka enamiku teiste Euroopa rahvaste omast.

«Valimissedelid trükitakse keeltes, mida kõnelevad valimisringkonna elanikud» (par. 40—3). Mitu armeenlast on ringkonnas vaja, et armeenia keelt saada sedelile? Ja mitu inimest, kes kõnelevad (muu kõrval) ka inglise keelt, toovad ingliskeelse teksti sedelile? Ja mitu eestlast Sillamäel? Panen ette järgmise sõnastuse: «Valimissedel trükitakse eesti keeles ja selle lisaks teistes keeltes, mida peab oma peakeeleks üle 10% valimisringkonna elanikest.» Praeguse sõnastuse kujundajad on täiesti ära unustanud, et eesti keel on Eestis riigikeel.

Par. 45—1 annab igale kandidaadile võrdsed rahasummad valimiskulutusteks. See sunnib rühmitust, mis loodab ainult ühte mandaati võita, ometigi esitama nii pika kandidaatide nimekirja kui seaduses lubatud, et mitmekordistada oma fonde. Samuti ergutab see naljakandidaatide esitamist. Kandidaadid peaksid selle raha kätte saama alles pärast valimist ja eeldusel, et nad saavad hääli vähemalt 0,1 lihtkvoodi ulatuses.

Lõpuks mõned kommentaarid selle kohta, et 80 saadikut valitakse ringkondades ja 40 ülemaaliselt. Viimases osas on valimisseaduse projekt saanud hakkama suursaavutusega: Moskvas ebademokraatlikult ülaltmääratavateks mõeldud mandaadid on muudetud demokraatlikult rahva poolt valitavateks, nagu seda esimesena ette pani Peet Kask («Sirp ja Vasar», 27. jaanuari «Nädalakiri»), ilma et oleks N. Liidu üldreegliga vastuollu mindud. See lahendus on väga samalaadne kui Jaapani parlamendi ülemkoja valimistel, kus korraga valitakse 130 saadikut: 76 neist ühe- kuni 4-mandaadiringkondades ja 54 ülemaaliselt. Väikesed ringkonnad sulevad välja enamvähem kõik parteid, kes ei saa ülemaaliselt veerandit häältest. Osalise kompensatsioonina saavad nad siiski mingi esindatuse ülemaaliste mandaatide kaudu. Oletades, et Eestis tuleb umbes 25 ringkonda ja seega keskmine magnituud on 3,2, on ringkonnas vaja vähemalt umbes 15% häätest saamaks mandaati (sest üldiselt saab suurimate jääkide alusel koha ka poole kvoodi häältega). Ülemaalise ringkonna magnituud on aga 40 ja rühmitus, mis saab ülemaaliselt ka ainult 1,3% häältest, saab tõenäoliselt ühe mandaadi. Kas see viimane tulemus on soovitav, see on omaette küsimus, aga igatahes on see parem kui ülaltpoolt määratud saadik.

REIN TAAGEPERA

* Seaduseelnõu trükkimisel on tehtud eksitav viga. Mõeldud oli: «...loetakse ülesseadmise dokumendid kehtivaks.»

SAMAL TEEMAL:

«MILLISEID VALIMISI ME VAJAME?»

EDASI

26. ja 27. aprill, 14. ja 31. mai, 4., 6., 7., 13. ja 23. juuni, 9., 13. ja 21. juuli

TARTU EESTI LASTE ORGANISATSIOONI «NOOR-TARTU» PÖÖRDUMINE EESTI NSV ÜLEMNÕUKOGU POOLE

«Noor-Tartu» on veendunud, et Eestimaa okupeerimine NSV Liidu poolt ja vägivaldne liitmine stalinliku impeeriumiga on kuritegu Eesti riigi ja rahva vastu. Okupatsioonivõimude marioneti — 1940. a. juulis moodustatud uue Riigivolikogu — deklaratsioon 22. juulist 1940, milles taotleti Eesti vastuvõtmist Nõukogude Liidu koosseisu, ei väljendanud eesti rahva tahet.

«Noor-Tartu» toetab Eestimaa Rahvarinde nõudmist, et Eesti NSV Ülemnõukogu tunnistaks nimetatud deklaratsiooni kui seaduse- ja õigusevastase akti kehtetuks vastuvõtmise hetkest.

Eestimaa lapsed ootavad meie vabariigi juhtkonnalt julget tegutsemist iseseisva ja demokraatliku Eesti Vabariigi kui meie rahva ja kultuuri püsimajäämiseks ainuvõimaliku riikliku olemise taastamiseks.

TARTU RAHVARINDE VOLIKOGU OTSUS AMETIÜHINGUREFORMI KOHTA

Eesti normaalseks arenguks on hädavajalik iseseisvate ja elujõuliste ametiühingute kujunemine. Kardinaalseks ametiühingureformiks on Rahvarinde osavõtul välja töötatud ja ENSV Ülemnõukogu juriidilisele komisjonile üle antud 5 seaduseprojekti. Tartu RRi volikogu pöördub nõudmisega ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi poole avaldada need projektid kõige lähemal ajal ajakirjanduses üldrahvalikuks aruteluks.

Tartu RR Volikogu pöördub kõigi piirkondlike keskuste ja tugirühmade, samuti a/ü algorganisatsioonide poole üleskutsega alustada laialdast kampaaniat Eesti a/ü erakorralise kongressi kokkukutsumiseks tänavu sügisel, enne üleliidulise ametiühinguseaduse vastuvõtmist.

Kõik RRi tugirühmad peaksid võtma üheks oma peaülesandeks ametiühingute põhjaliku ümberkujundamise oma ettevõttes, uute ametiühingute kujunemise kutsealade järgi, aktiivsete ja usaldusväärsete isikute valimise nende etteotsa.

Tartus 12. juulil 1989

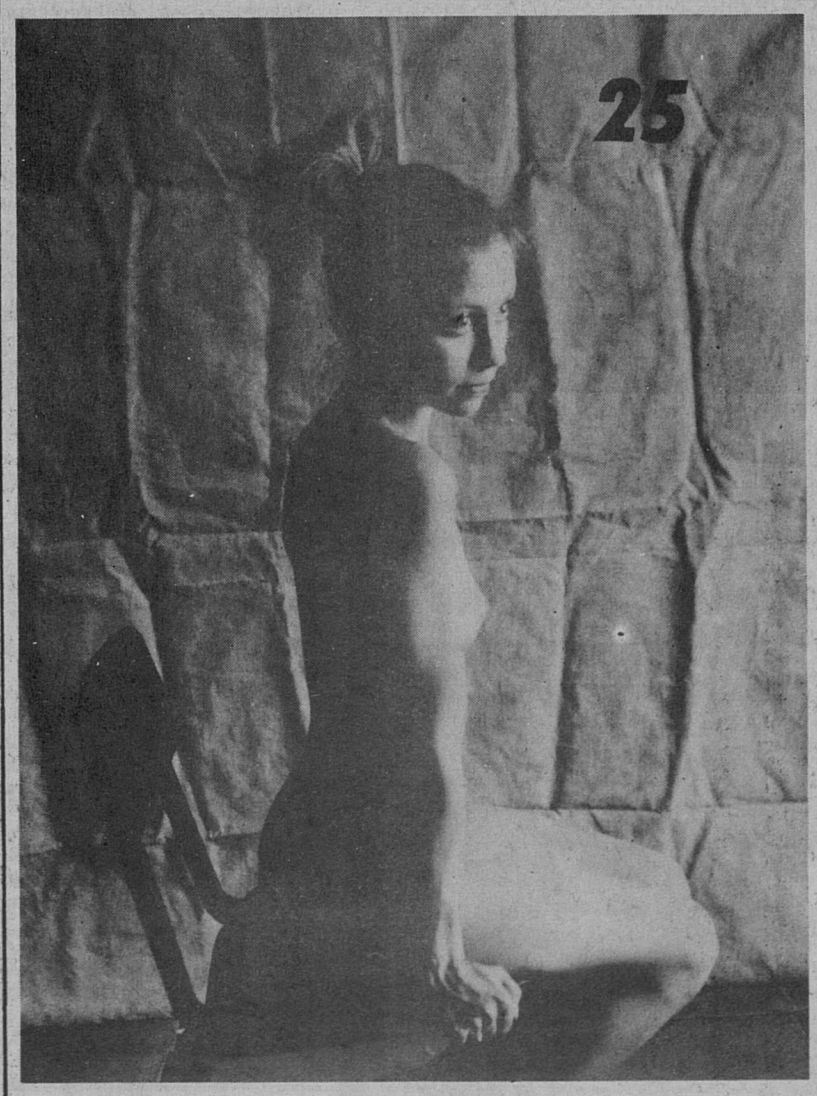

TOOMAS KALVE foto

MULLE MEELDIB SEE PILT! nr.
nimi
aadress

MAALIIDU KÄRAJAL RAIKKÜLAS

Raikküla on paik, kus Muinas-Eesti maavanemad käisid koos üle-eestilistel nõupidamistel ehk kärajatel. 13. juulil pidas seal oma kärajat Eesti Maaliidu volikogu.

Volikogu valis Maaliidu tegevesimeheks senise Tartu rajooni täitevkomitee aseesimehe Rein Kuku ja sekretäriks Ülo Erelti. Koostöös EPA ja TÜ teadlastega otsustati liidu juurde luua teaduslik nõukogu liidu seisukohtadele teaduslike põhjenduste andmiseks. Moodustati rida toimkondi eesotsas politoloogia toimkonnaga, mille esmaseks ülesandeks on liidu programmiliste sihtjoonte kindlaksmääramine ja liidu poliitilise tegevuse jooksev korrigeerimine vastavalt üldpoliitilise olukorra muutumisele.

Vaatluse alla võeti kohalike rahvasaadikute nõukogude valimisseaduse projekt, milles peeti soovitavaks muudatusi eesmärgiga lülitada kõigepealt omavalitsusorganite valimisest eemale sõjavägi. Rahvasaadikuks kandideerija osaku Eesti NSV riigikeelt (valimisjaoskondades, kus valijate enamik on muukeelsed, ka vene keelt). Peeti vajalikuks, et enne valimisi töötataks välja ja kehtestataks omavalitsuse seadus, kusjuures see seadus peaks nägema ette vallavanemate (külanõukogu esimeeste) ja maavanemate (rajooninõukogu esimeeste) otsevalimise rahva poolt.

Pikemat arutelu nõudis hinnaprobleem. Eesti põllumajandus on erakordselt raskes seisundis. Möödunud aastavahetusel jäid ligi pooltel majanditel suured summad lühiajalist laenu tagastamata. Tänavu on raskused veelgi süvenenud. Paljud majandid ei ole võimelised tagama regulaarset palga maksmist ja hädavajalike kulutuste tegemist. Söödа, mineraalväetiste ja põllutöömasinate hinna tõus põllumajandussaaduste hindade püsides endisel tasemel ajab hinnakäärid laiali põllumajanduse kahjuks. Kordub sama kriisiseisund, mis Eesti Vabariigi põllumajandust aastatel 1930—1933 alusmüürideni vapustas. Vahe on ainult selles, et toonase kriisi põhjustas põllumajandussaaduste hinna langus maailmaturul, mida oma korda süvendas K. Pätsi valitsuse rumal majanduspoliitika. Praeguse kriisi on põhjustanud nõukogude valitsus üksinda: hoides põllumajandussaaduste hindu muutmatutena, on ta avanud vaba tee põllumajanduse tarbekaupade hindade suurendajatele. Selline majanduspoliitika sai Maaliidu volikogu liikmete terava kriitika osaliseks. E. Maaliidu volikogu otsustas pöörduda Eesti NSV Ministrite Nõukogu poole nõudmisega teha teatavaks hiljemalt 1. septembriks 1989 põllumajandussaaduste tootmiseks vajaminevate põhimaterjalide, masinate ja energia müügihinnad, põllumajandustootjate maksustamise alused ja määrad ning uute põllumajandussaaduste kokkuostuhindade projekt. Tootmiseks vajalike kulutuste ja maksude vahekord peab uute hindade puhul olema selline, mis tagab kõigile tootjatele laiendatud taastootmise.

Oma nõudmiste läbiviimiseks otsustati kasutada majanduslikke ja parlamentaarseid sanktsioone, kriisi süvenemisel kutsutakse kokku erakorraline maapäev.

Põhjalikult käsitleti ka põllumajanduse riiklikku ja majandusliku juhtimise väljakujundamist Eesti NSV-s.

Leiti, et agrotööstuskompleksi isemajandamine on tagatav IME kontseptsioonist lähtuvate põhimõtete järgimisel: 1. Tootja on iseseisev ja ta ei allu kellelegi; 2. riiklik ja majanduslik juhtimine on üksteisest lahutatud. Riiklikku juhtimist teostavad nõukogude organid, majanduslikku töötajate liitude kaudu tootjad.

Vabariigi tasandil lasuvad põllumajanduse riiklikku juhtimise funktsioonid põllu- ja metsamajanduse ministeeriumil, kelle kompetentsi kuuluvad põllumajandus, metsamajandus (ilma metsatööstuseta), teravilja varumine ja töötlemine ning piima-, liha- ja konservitööstus. Maakonna (rajooni) tasandil on riiklikuks juhtijaks maakonna (rajooni) täitevkomitee põllumajandusosakond. Selle koosseis ei tohiks ületada kümmet inimest ega haarata erialaspetsialiste. Riikliku kontrolli täitmiseks tuleks maakonnas (rajoonis) luua põllumajandusministeeriumile otse alluvad veterinaaria-, taimekaitse ja tehnilise järelevalve inspektsioonid.

Mis puutub majandusliku tegevuse korraldamisse, siis selleks võivad tootjad vabatahtlikkuse alusel moodustada oma ühendusi (liidud, ühistud). Need esindaksid ja kaitseksid oma liikmete huve riikliku reguleerimise organites ja teistes ametkondades võrdse partnerluse alusel. Põllumajandussaaduste müügil rakendada vabakaubandust, riiklike ressursside jaotamine anda tootjatele.

Eestimaa Rahvarinde poolt Eesti NSV Ülemnõukogule esitatud otsuse projektile «Eesti Riigivolikogu 22. juuli 1940. aasta deklaratsiooni kohta» avaldati täielikku toetust. Kutsuti üles kogu maarahvast ja kõiki eestimaalasi toetama seda Ülemnõukogule läkitavate allkirjade kogumisega. Eesti NSV Ülemnõukogule tehti ettepanek võtta nimetatud otsus vastu ühel lähimal istungjärgul.

NSV Liidu välispoliitika on Iisraeli—Palestiina tülis pidevalt taotlenud küsimuse lahendamist rahvusvahelise konverentsi kaudu. Volikogu sõnavõttudes tõstatati küsimus NSV Liidu välispoliitika järjepidevusest. Avaldati mõtet, et kui Balti riikide tuleviku küsimust ei suudeta riigis lahendada nende rahvastele vastuvõetavalt, tuleks väljapääsu taotleda analoogiliselt Iisraeli—Palestiina tüli lahendamisele rahvusvahelise (riikidevahelise) konverentsi abil. Silmas pidades NSV Liidu välispoliitika viimaste aastate kurssi rahvusvaheliste tüliküsimuste lahendamisel, ei tohiks tal midagi olla ka Balti küsimuse sellise lahendamise vastu.

Maaehituse parandamiseks asuti seisukohale, et KEK-ide ehitusjõud tuleb suunata ainult maale, ühtlasi muutes otsustavalt ehituse

lahendamise küsimused esmajärjekorras.

Individuaaltalupidamisele õige hoo andmise üheks peamiseks piduriks on olnud Eesti taluseaduse puudumine. Lätis ja Leedus on taluseadus olemas, kuid Eestis tahetakse talupidamisele hinge sisse puhuda määruse abil, mille suhtes ollakse umbusklikud.

Möödunud nädalail saabus E. Maaliidu eestseisusele üksteise järel mitmeid taluseaduse projekte, ATK ringkondade toodangut, mis oma üldsõnalisuse poolest üksteisest vähe erinesid. Surnud punktist aitas üle Tartumaa Maaliidu algatusel valminud taluseaduse projekt, mis Tallinnas levitatuist erineb konkreetsuse ja täpsuse poolest. Projekti valmimisele aitasid kaasa Tartu ülikooli juristid ning dokument esitati Ülemnõukogu põllumajanduskomisjonile. Projekti arutati ka volikogu koosolekul, kus see sai üldsõnalise kriitika osaliseks Sakalamaa Maaliidult. Nõus ei oldud ka projektis olnud 30 ha-lise talude suuruse piirmääraga. Õigeks peeti talude suurust mitte piiritleda. Oluliseks uuenduseks Tartumaa Maaliidu taluseaduse projektis on ühtse süsteemi loomine talude ennistamisel endistele omanikele ja uustalude loomisel. Riiklik maaamet, millele allub asundusamet oma asenduskapitaliga, peab saama hoovaks, mis annab Eesti põllumajandusele uue näo. Volikogu koosolekust võttis osa ka ülemnõukogu põllumajanduskomisjoni esimees Valter Udam, kes seletas, et komisjon arvestab E. Maaliidu taluseaduse projekti seisukohtadega. Komisjonis valmiv taluseadus läheb ENSV Ülemnõukogu järgmisel istungjärgul esimesele lugemisele ja seejärel üldrahvalikule arutelule.

Taluseadusega üheaegselt on valminud ka talupidajate pärandusõiguse projekt. Mõlemad tuleks Ülemnõukogus vastu võtta enam-vähem üheaegselt (mõlemad seadused tingivad muudatusi kehtivas Eesti NSV tsiviilseaduses). Samaaegselt tuleb tegelda omavalitsuse seaduse ja valimisseaduse projektidega. Seega ootab ka E. Maaliidu politoloogia ja juriidilist toimkonda pingeline töö.

ERNST KIRS,
E. Maaliidu politoloogiatoimkonna esimees

Lauri Markuse foto

RENDI KAUDU LÄHEMALE RAHVAETTEVÕTTELE

Mõni päev tagasi võis «Edasist» lugeda, et ehitustrust on varsti juba aasta olnud renditöövõtul, selle ajaga küllalt jõudu kogunud ja jalad kindlamalt maha saanud. Sama tee on valinud Tartu suurimaid tööstusettevõtteid — aparaaditehas. Oma Moskva-ministeeriumiga sõlmitud lepingu järgi ollakse rendisuhetes 1. juulist. Eesootavast ja ootatavast rääkis lähemalt ökonoomikadirektor TIIU RAAMAT.

«Võtnud tehase rendile tingimustel, mille kirjutab ette Liidu Ministrite Nõukogu k.a. 7. aprilli määrus rendisuhetest, oleme saanud praegustes majandamisoludes kõige lahtisemad käed. Meil on võimalik moodustada rentnike osavõtufond. Lepingu järgi kanname sinna 95% omavahenditest moodustatud põhifondide igaaastasest juurdekasvust. Senine aeg on näidanud, et ei käsud ega keelud pane kedagi ökonoomselt majandama. Nüüd lõpuks peaks hakkama toimima otseside meie töötulemuste ja eluolu vahel. Mida suuremad on meie tulud ja vähem kulutame, seda paremad on võimalused tootmist arendada ja töö eest tasuda.

Teisedki meile vajalikud fondid ning nende suuruse ja moodustamise otsustab rentnike üldkoosolek. Meil on õigus määrata ise ka oma töökorraldus, töötasustamisvormid ja -süsteemid, tööpäeva pikkus, puhkusekorraldus jms. Oma toodangu kvaliteeti hakkame kontrollima ja selle eest vastutama täielikult ise. Optimismi tekitab eespool mainitud määruse 17. punkt, mille alusel rentnike organisatsiooni aruandlus peab käima kooperatiividele kehtestatud korra järgi. Nii on lootust, et paberimägede täitmisele kulunud jõudu saab tulevikus hoopis tootlikumal otstarbel kasutada.

Rentnike organisatsioonina oleme siiski aparaaditehase õigusjärglased ja võtame endale täies ulatuses tehase finants-, lepingulised ja muud kohustused ning õigused. Sel ja ka järgmisel aastal kehtivad viisaastakuplaanides fikseeritud normatiivsuhted. Arvestades Liidu majanduse praegust seisu ja tehase kohta üleliidulises tööjaotuses, ei saa me teisi arvestamata oma senist toodangut päevapealt sinnapaika jätta. Kuid on loogiline, et tulevikus meie profiil muutub.

Hetkel on kollektiivi üleviimine rendisuhetele vaid juriidiliselt vormistatud. Need muutused, mida uued suhted võimaldavad, tulevad järk-järgult. Ees on rendivahekordade sisseseadmine allüksustetasandil. Võib arvata, et tulevikus töötavad meil kõrvuti isetasuvad rendikollektiivid, kooperatiivid (neid meil juba on) ja väikeettevõtted.»

Mõistagi pole rentnik veel pärisperemees. Ent omanikuks olemine peaks kõigepealt panema piiri mõisa kõie lohistamisele, ja rentnike ühendus on siiski hea samm lähemale IME rahvaettevõttele.

ENE NAGELMAA

METSAD ON TULEOHTLIKUD

Pikka aega on püsinud kuivad ja kuumad ilmad. Vahepealne vihm küll veidi niisutas maad, aga ei võtnud kruusateedelt korralikult tolmugi kinni. Kuivuse tõttu on praegu tuleoht suur, eriti metsades.

Kiusatuse vältimiseks soovitame kõigil marjulistel-seenelistel metsa minnes tikud koju jätta. Väga ohtlik on metsas suitsetada, seda ei tohi teha.

Suvel on õige aeg korda teha tuletõrje veevõtukohad. Kadunud viidad ja tähised tuleb uuesti üles panna, pleekinud sildid üle värvida. Veevõtukoha ümbrusest tuleb ära niita hein, hoolitseda selle eest, et juurdepääsutee oleks sõidetav.

Praegu on paras aeg vahtkustutite ümberlaadimiseks. Et edaspidi ei oleks pikki järjekordi, tuleks mullu juulis-augustis laetud vahtkustutid kohe ümberlaadimisele ja kontrollimisele tuua.

ENNO UNDRITZ

Kaks laulureisi

Mai algul viibis kontserdireisil Soomes Tartu Noortekoor Riho Leppoja juhatusel. Esineti Riihimäkis, Hyvinkääl ja Loppis.

Nüüd sai teoks koori teine välissõit. Eesti NSV Kultuurikomitee lähetusel võeti osa viiendast Saksa DV noortekoride festivalist Schwerinis. Kuulda-näha võis 18 SDV tugevamat noortekoori. Kohalikud koorid esitasid oma 25-minutilise kava žürii ees. Külaliskollektiivid Tartust, Prahast ja Michailogradist astusid üles erikontsertidel. Tartu Noortekoori kolm kontserti olid väga menukad. Oli improviseeriud esinemisi ja lauldi ka festivali lõpetamisel Schwerini Riigiteatris.

RIHO LEPPOJA

Daniel Maasingu foto

Jakob Hurda aadetest nüüdisajal

«Elu on üürike, aated igavesed.» See sentents kehtib hiilgaval kombel peaaegu kõigi eesti rahvuslike suurmeeste, nende seas loomulikult ka Jakob Hurda kohta. Seejuures on tema aated esile tõusnud just meie ajaloo pöördelistel perioodidel. Nii on J. Hurda isiku ja vaadete renessanss käinud käsikäes uue ärkamisajaga, mõnes mõttes seda vahest isegi ennetades. Tasub vaid mainida J. Hurda isiku ja mõtete korduvat mainimist ühel esimesel «ärkamisaja vaimuga» üritusel — Eesti muinsuskaitseklubide II kokkutulekul Tallinna Kinomajas 1987. aasta alguses. J. Hurda tsitaadid on tõepoolest aktuaalsed tänapäevalgi, puudutagu need siis keeleprobleeme või rahvuse püsimist. Asi pole siiski ainult üksikutes tsitaatides, vaid J. Hurda aadete jätkuvas elujõus üldse. On ju üks praeguse eesti mõjukamaid liikumisi — Eesti Muinsuskaitse Selts — oma tegevuses ja suundades avalikult lähtunud J. Hurda ning tema mõtteviisi jätkajate Villem Reimani ja Jaan Tõnissoni pärandist. Millised on siis need J. Hurda aated, mille mõju ulatub kandma tänapäevagi liikumisi?

Esimesena tuleks mainida J. Hurda sõnastatud «eestluse kategoorilist imperatiivi»: kuna me ei saa kunagi suureks jõult ega arvult, peame saama suureks oma kultuurilt. Seda mõtet on viimasel ajal kõikvõimalikes seostes tsiteeritud, asetades seejuures rõhu eeskätt kultuurilt, vaimult, haridustasemelt suureks saamisele. Viimane oli äärmiselt oluline ka J. Hurdale, kuid seejuures pidas J. Hurt veelgi olulisemaks suurust eetika ja kõlbluse vallas. On ta ju korduvalt rõhutanud, et «teadmised ilma tõelise südamehariduseta on roojased», et paljast haridusest pole meil suuremat tulu, kui sellega ei kaasne mehine meel ning puhas südametunnistus. Nende omadusteta võib kõrgem haridus muutuda väikerahvale kahjulikukski, mida J. Hurt ümberrahvustajate näitel ka kujukalt tõendab.

Nii on loogiline, et J. Hurda rahvuslus on tihedaimal kombel seotud tema religioossusega. Sai ju J. Hurda rahvuslik maailmavaade paljuski alguse just neljanda käsu laiendatud tõlgendusest — sina pead oma vanemaid austama, et sinu käsi hästi käiks maa peal. Oma vanemate, nende kaudu oma rahvuse ja selle tavade austamine ning nende heaks väsimatu rabamine saab J. Hurdal seega jumala käsule võrdse ilme. Usk taevalikku õiglusse pakkus J. Hurdale ka usku

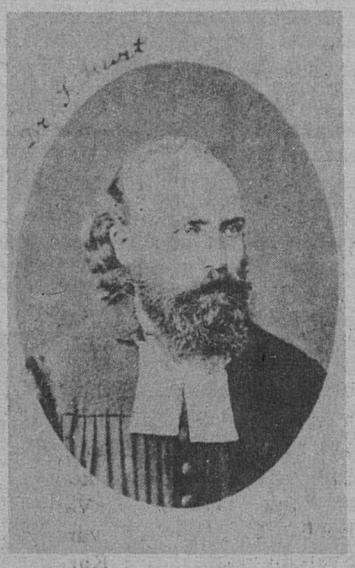

oma rahva püsimisse, sest tähistaks ju selle hävitamine jumaliku maailmakorralduse rikkumist. Piibliliku järjekindlusega rõhutab J. Hurt, et me ei ela üksi leivast, ning võitleb eeskätt just iga inimese enda «uueks» muutumise eest, nähes selles rahvuse edendamise tagatist.

Otse valuline igatsus eetika ja lootuse järele on iseloomulik ka praegusele vales ning valskuses kasvanud põlvkonnale. Ilmselt siit tuleb ka otsida möödunud aastal suurte massimeeleavalduste taustal kuidagi vaikselt ning märkamatult toimunud religioosse ärkamise juuri. Ning just vaiksus ja tagasihoidlikkus muudab selle traditsioonilise kiriku rüppe tagasipöördumise usutavaks. J. Hurda aatesuunda järgides on seda laadi ärkamisel tulevikule võib-olla isegi suurem mõju kui mõnel suurmeeleavaldusel.

J. Hurda aususest ning kompromissitust rahvuslusest tuleneb loogiliselt veel üks tema mõttemaailmale iseloomulik joon. See on nimelt usk oma, eesti (kolmanda) tee võimalikkusse ning vajalikkusse. J. Hurt on esimene päriselt «eesti poliitik», kes C. R. Jakobsoni sõnul «loodab rüütlitega ise hakkama saada, neid, kes Moskvast abi otsivad, reeturiks pidades». Oma suuna järjekindel ajamine tõi J. Hurdale kaasa rünnakud mõlemalt poolt, nii et reaalpoliitiliselt oli see puhtakujuline hullumeelsus. Ometi kasvas just sellest välja Eesti Vabariigi loomisele viinud ideoloogia.

Oma «eesti asja» ajamine on aktuaalne ka praegu, mil usk «heasse tsaari» on taas rahva seas maad võtmas. Meil tuleb endale kindlalt teadvustada, et olgu Venemaal võimul milline valitsus tahes, väikerahvaste suhtes on nad kõik võrdselt vaenulikult häälestatud. Meil pole seetõttu mõtet üritada «püha Venemaad» hukatusest päästa, vaid segadust kasutades end temast võimalikult otsustavalt eraldada. On ju koloniaalimpeeriumi lagunemine tegelikult ka venelastele endile kui rahvusele kasulik. Meie rahvus on sedavõrd väike, et kutsudes teda üles üksnes reaalpoliitikale, ei saa me enam ise ka varsti aru, mida me õieti tahame. Samal ajal tõendas möödunud ärkamisaeg kujukalt, et reaalpoliitilist ning aatelist suunda on võimalik ka edukalt ühendada, mõlemad peavad lihtsalt teadma, mis alal just nemad tugevad on.

J. Hurda usk oma rahvuse püsimisse ning võimekusse oli tihedalt seotud tema tegevusega ajaloo vallas. J. Hurda maailmavaadet võib üldse pidada alalhoidlikuks, s.t. ta soovis edasi minna üksnes mineviku traditsioonidele ning mõtemaailmale tuginedes. Ajalugu polnud temale mitte üksnes minevikus juhtunud asjade uurimine, vaid see võimaldas kaasaja inimestel J. Hurda arvates tagasi saada usku endasse ning oma võimekusse. Siit kasvavad välja J. Hurda ajalooainelised tööd, siit kasvab välja kogu tema elu läbinud rahvapärimuse kogumine, tolle nähtamatu «aegade sideme» loomine.

Samad ülesanded on erakordselt aktuaalsed ka praegusajal. J. Hurda rahvaluule suurkogumise 100. aastapäeval, 22. veebruaril 1988 kuulutas Eesti Muinsuskaitse Selts välja uue ajaloolise pärimuse suurkogumise. Eesmärgiks oli samade meetoditega nagu 100 aastat tagasi päästa hävingust meie rahva ajalooline mälu, panna kirja tema kirjutamata ajalugu. Ning nii nagu J. Hurda ajalgi, tuli rahvas nüüdki üleskutsega aktiivseimal kombel kaasa. Aasta jooksul saabus umbes 20 000 lehekülge mälestusi, kokku ligi 400 käsitööliselt kogu maalt. Pärimuse kogumisse on lülitunud enamik ühiskonnakihte, rõõmustavalt palju on nende hulgas noori. Sel suvel töötab Eestis kümme ajaloolise pärimuse kogumise ekspeditsiooni. Näha on juba ka esimesi vilju, milleks Eesti ajakirjanduses ilmunud arvukate publikatsioonide kõrval on Soomes, peagi ka Rootsis ilmuv raamat Eesti Muinsuskaitse Seltsile saadetud mälestustest. Nii jõuavad meie rahva kannatuste aastad teistegi rahvasteni, pannes neid ehk veidi põhjalikumalt juurdlema meie tänaste taotluste tagamaade üle.

J. Hurt nimetas pärimuse kogumist «tõeliseks isamaatööks». Ning seda ta tõesti on. Pangem siis kõik käed külge ning säilitagem tulevastele põlvedele oma rahva mälestused. Vastu võetakse iga abistav käsi, tagasi ei lükata ka kõige väiksemaid kaastöid. Olulisel määral on meie tööle kaasa aidanud Välis-Eesti Muinsuskaitse Seltsi saadetud varustus ning kassetid. Suur tänu välis-eestlastele abi eest. Üksnes kõiki jõude ühendades suudame talletada oma rahva mineviku. Ning vahest on just see töö Jakob Hurda 150. sünniaastapäeva parimaks tähistuseks.

MART LAAR

Die hochpreigekrönte
Gelehrte Estnische Gesellschaft
bei der Kaiserlichen Universität zu Dorpat
beehrt sich hiemit
Herrn Mag. Jakob Hurda
zu seinem correspondirenden Mitgliede zu ernennen. Sie wünscht Gedeihung zu diesem offenen Brief von dem wahren Fortschritte regelmäßig wiederkehren und auf den Siegel der Gesellschaft beigedr.
Dorpat, den 11. März 1883.
Secretair: Sekretär:

☐ Õpetatud Eesti Seltsi kirjavahetajaliikme diplom J. Hurdale.

Laupäeval, 22. juulil 1989

Edasi erinumber tõsise Eestimehe Dr. Jakob Hurda 150. sünniaastapäeva puhul.

Postimees

Tänases Postimehes on lugeda Jakob Hurda artikleid, kirju ja kõne sid.

Nr. 2

Armsad ja ausad sõbrad

«Edasi» erinumber tõsise Eestimehe Dr. Jakob Hurda 150. sünniaastapäeva puhul, «Postimees» nr. 2, väikeses formaadis ilmunud sisukas ja õpetlik ajaleht suurmehe kirjade, kõnede, artiklite ja fotodega on saadaval vaid täna Tartus, J. Hurda sünniaastapäeva pidustustel.

Arnold Simsoni akvarellid

Tartu Kunstimuuseumis on praegu eksponeeritud kolm huvitavalt erilaadset näitust. Suuremad saalid on pühendatud Günter Reindorffile, lektooriumis on soomlase Arto Lappalaise modernskulptuurid ja kahes ruumis näeme Arnold Simsoni akvarelle.

Arnold Simson (1899—1982) oleks veebruaris saanud 90-aastaseks. Tartlane sai temast juba enne I Maailmasõda, kui ta poisikesena tuli siia kondiitriametit õppima. 1922 astus ta «Pallasesse». Kunstiõpingud venisid pikaks ning A. Simson lõpetas stuudiumi alles sõjajärgses Tartu Kunstiinstituudis 1946.

Simson hakkas kunstinäitustel esinema joonistuste, pastellide ja õlimaalidega 1929. a. Tagasihoidlikus koloriidis žanristseenid ei võitnud kriitikutelt erilist tähelepanu. 1940. aastatel läks tal käekiri lahtisemaks ja vabamaks, mille näiteks on näitusel suurejooneline õlimaal «Pojengid» (1947).

1950. aastate algul, osalt õlivärvide defitsiidist, osalt juhuslikult, sai A. Simsonist akvarellist. Üksikuid õlimaale tegi ta hiljemgi ja nagu näeme ühest eksponeeritud maastikust «Vaade järvele» on kiire akvarellitehnikaga harjunud käsi andnud sellele maalile teatrilise värskuse ja hoo. Akvarellitehnikat õppis Simson omal käel, kui välja arvata üks innustav vestlus Ado Vabbega Toomemäe nõlval. Kümned katsetused räägivad kunstniku visast tööst isikupärase väljenduslaadi otsinguil. Selleks kujunes märg tehnika, kõige akvarellilikum, kõige raskem. See vajab suurt enesedistsipliini, et mitte muutuda magusaks, maneerlikuks, või lihtsalt vormituks. Enamasti on Simson suutnud seda vältida.

Kunstnik on maalinud paljudel teemadel. Kuid suur armastus ilusa vastu on kutsunud teda ikka ja jälle jäädvustama lilli. Neid on ta maalinud sadades variatsioonides, küll õrnu kevadisi, kirkaid suviseid, lopsakaid sügisesi, kord värskeid, kord närbunuid. Neil kõigil on oma meeleolunüansid. Teinekord on akvarellist neile lisanud puuvilja, kausi või draperii. Vastavalt materjalile on maalija kasutanud ka kuiva tehnikat, mis on rikastanud ta loomingut. Üldiselt on A. Simson piirdunud väheste esemetega, keerulised natüürmordid nõuavad ju kombineerimist. Lihtsus ja juhuslikkus oli aga Simsoni kunsti üks kreedosid. Nii ei ole ta ka portreid maalinud palju — need vajavad süvenemist. Erandiks on autoportreed. Omaenda vaimuergast ja humoorikat isiksust on ta jäädvustanud meisterlikult.

Imepäraseid tulemusi on andnud kunstniku voolav akvarelli tehnika maastikužanris. Tema lumetormid või härmas talveöued kuuluvad eesti kunstiselle ala šedöövrite hulka. Võluv on tema varakevadiselt värske, ainult värvidega edasi antud «Aprillisula». Sompus, veidi närbunud, aga siiski värvikas on sügisloodus Simsoni pilgu läbi maalis «Tuuline ilm» (1973). Ergast päikesevalgust ei näe autor ka suvistes maastikes. Kõik on tal mahe, pehme, udune. Inimesed ja loodus on sulanud harmooniliseks tervikuks. Simsoni viimase aja loomingus puuduvad žanristseenid. Küll aga leiduvad tal mõned lõbusad kassipildid, mis on maalitud osava silma ja käega.

Kunstniku otsimisvaim ja mängulust ei jätnud teda maha ka kõrges eas. 1970. aastatel tegi ta katsetusi pritsimistehnikas. See suurendas tema tööde dekoratiivsust, mõne teema puhul, näiteks «Näärid», oli see päris sobiv. Kuid suuremad väärtused eesti kunsti on Arnold Simson andnud oma sulavate, läbipaistvate, õrnade ja poeetiliste akvarellidega.

KRISTA PIIRIMÄE

KIRJANDUS JA KUNST

(Algus 17. juuni «Edasis».)

Lõpetanud 1910. aastal Riia Polütehnilise Instituudi, tegutses ta arhitektina Pihkvas. Tema ehitistest Tartus nimetagem uusklassitsistlikku koolihoonet Lina tänaval (praegune 7. keskkool) 1926, endist Soome konsulaadi hoonet Pepleri tänaval (hävinud) ja mitmeid hilisjuugendlikke eramuid Tammelinnas (Elva 3, 8, Väike kaar 30). Teises osas ehitistes Elva tänaval (Elva 10) võib juba märgata lähenemist uuele, 1930. aastail valitsevaks saanud eramutüübile. Sajandialguse eramuideaal püsib siiski ka hiljem, mille näiteks võiks tuua Oru 1 ja Pargi 3, üürimajadest Tähtvere 20 — kõik ehitatud juba 1930. aastail.

1927. aastal Arnold Matteuse tulekuga Tartu linnaarhitekti kohale algab siiski juba uus viljakas periood selle linna arhitektuuris — mõjule pääseb funktsionalism.

Sõda hävitas suure osa Tartu linnast. Paljud väärtuslikud ehitised lammutati sõjajärgse kampaania käigus. Ka XX sajandi alguskümnendite esinduslikematest ehitistest on enam kui pooled kas täielikult hävinud («Vanemuise» teatrihoone, pritsimaja, kasiinoteatri hoone, Maarja apteek, suurem osa üürimaju) või hiljem muudetud kujul taastatud («Sakala» korporatsioonihoone, Pohlmanni maja Tiigi tänavas, Pauluse kirik) ja seega kaotanud nii oma interjöörid kui ka algse välisilme. Ka sõjast puutumata jäänud ehitistele tõid järgnenud aastakümned oma kultuurivaenuliku suhtumisega pöördumatuid kahjustusi. Hävitati väärtuslikke interjööre, muudeti hoonete ruumipaigutust jne.

Murelikuks teeb aga see, et praegugi on suurem osa säilinud ehitistest ääretult halvas seisukorras — sageli hoonete iseloomuga vastuolulistes funktsioonides, krohv seintelt langemas (A. Haava 7, Kastani 36). Seestpoolt kaetud enamasti räpase, ühtlaselt rohelise värvikihiga.

Ajal, mil oleme ümber hinnanud oma uuema arhitektuuripärandi, tunnistanud seda võrdväärsena vanemate mälestiste kõrval, tuleks mõelda ka tema säilitamisele.

Esiteks, tuleks tõhustada kaitse all olevate elamute järelvalvet; **teiseks,** kaaluda mitmete ehitiste ja ehitistegruppide täiendavat võtmist kohaliku tähtsusega arhitektuurimälestiste nimekirja; **kolmandaks,** otsida võimalusi neile ehitistele kohaste funktsioonide leidmiseks ja restaureerimiseks.

Arhitektuurimälestiste riiklikku (kohalikku) kaitset ja staatust vääriksid tingimata sellised ehitised nagu endine J. Tõnissoni üürimaja A. Haava 7, Era 1 ja 2, endine pagaritöökoda Kastani 36 (praegune trükikoda), endine F. Kangro villa Tähe ja Alevi nurgal, koolihoone Komsomoli tänavas, elamud Nõukogude 6 ja Kivi 60.

Ennistamist ja kohaseid funktsioone vajaksid eriti M. Rostovtsevi ülikooli kivihoone Näituse tänavas, J. Tõnissoni üürimaja (A. Haava 7), rääkimata EÜS-i majast. Miks mitte mõelda ka ülejäänud üliõpilaskorterite algse funktsiooni taastamisele. Samuti võiks kaaluda endise «Sakala» korporatsiooni hoone (Veski 13, nüüd Tartu Kunstikooli õppehoone) ja endise Pohlmanni elamu (Tiigi tänavas) taastamist endisel kujul.

Tingimata tuleks säilitada arhitektuuri kaitsetsoonidena Karlova keskosa (Tähe — Tolstoi tänava piirkond) ja Lepiku tänav Supilinnas.

Nagu ajaloos, nii ka arhitektuuris on iga ajajärk kordumatu oma iseloomulike tunnuste, iseärasuste ja veidrustegagi. Meie kohus on säilitada teda sellisena ka tulevastele põlvedele, et nad ei näitaks hiljem näpuga meile, nagu me pahatihti oma eelkäijatele peame osutama.

Mart Siilivask

Tartu arhitektid XX sajandi esimesel veerandil

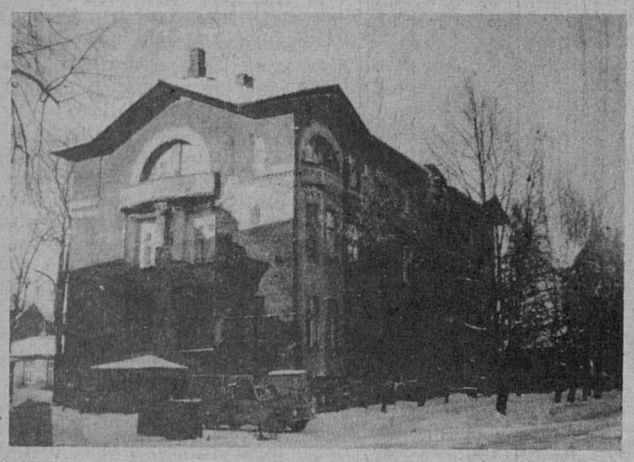

□ Tööstuse (A. Haava) 7. G. Hellat 1909.

□ Kasiinoteater Riia—Pepleri nurgal. F. Kangro 1908.

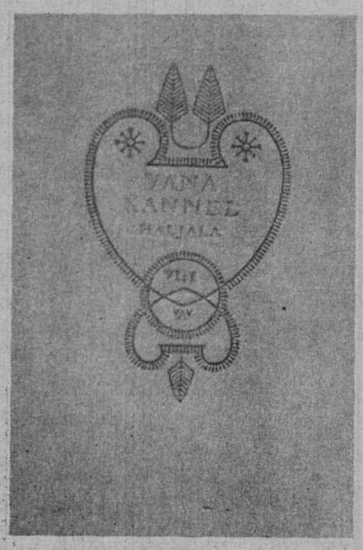

Eesti folklorist Eduard Laugaste on seda regilaulude kogumikku koostanud paarkümmend aastat, mida ise mainib saateks nimetatud eessõnas. Kõigepealt on «Saates» esile toodud eesti regivärsside kättesaadavaks tegemine. On kirjeldatud J. Hurda «Vana kandle» I ja II köite koostamise ja avaldamise tehnikat (1875—1886) ning «Setukeste laulude» üllitist (1904—1907). On vaadeldud, kuidas H. Tampere jätkas J. Hurda tööd, koostas ning avaldas «Vana Kandle» III («Kuusalu vanad rahvalaulud»), IV («Karksi vanad rahvalaulud») ja V («Mustjala regilaulud»).

Eessõnas on ulatuslikult kirjeldatud Haljala regilaulude avaldamist «Vana Kandle» VI numbrina, millest on ilmunud esimene osa. Haljala kihelkonna piirides esinenud regivärsid on koondatud laulutüüpide järgi. Seega võib väljaannet nimetada topograafilis-tüpoloogiliseks. Eri tabelis on toodud regilaulude tüübid ning iga tüübi üldarv. E. Laugaste on teisendid tüüpideks koondanud, kirjeldanud ning liigitanud nad. Selles raskes töös on tal abiks olnud V. Alttoa, A. Rõõm, E. Kubjas, P. Hagu jt. Kõiki on mainitud, neidki, kes aidanud jagu saada keele- ja murderaskustest nagu A. Kask, P. Alvre jt. Suure vaeva nägi siiski E. Laugaste ise. Üksikasjalikult on ta esile toonud redigeerimise põhimõtted. Kirja pandud tekstid on üldiselt muutmata.

Eessõnast leiame ka Haljala regivärsside iseloomustuse. Need laulud on tihedasti seotud paikkonnaga, rahva igakülgse tegevusega, arengutasemega, suhetega omavahel ja naabritega, muide lahetaguste soomlastegagi. Selline sissejuhatus on kõigiti oluline lauludega lähemaks tutvumiseks.

Haljala regilaulude kogumisest on hea ülevaade alates XIX sajandi esimesest poolest, kirjapanijast A. E. Knüpfferist. Käsitletud on J. Hurda, M. J. Eiseni, J. Hargi, O. Kalda jt. tegevust. Ei ole kõrvale jäetud isegi W. Anderseni lastelaulude kogumist. Näeme ka seda, kui palju ainestikku on viimasel ajal kogutud asjaomastesse muuseumidesse, instituutidesse ja kateedritesse, selleks on ette valmistatud mitmeid uurijaid nagu V. Alttoa, K. Leetberg, H. Kokamägi, E. Laugaste, H. Tampere jt. Ulatuslik on Haljala regilaule käsitleva kirjanduse loend. Ülevaade on ka regivärsside poeetikast. On toodud esile regilaulu põhitunnused: parallelism, algriim, kaheksasilbiline ehk neljajalgne trohheiline värss.

Eessõnas analüüsib E. Laugaste ka igasuguseid tavandilaule nagu pulma-, kiige- ja muidki laule, käsitledes lähemalt sedagi, kus ning millal neid lauldi ja kus loodi. Inimene vajab kunsti. Ta aina loob, õpib, arendab või muudab laule. Eessõnas on ka fotod tähtsaimaist Haljala regilaulude kogujaist nagu J. Hurt, M. Veske, M. J. Eisen, V. Anderson, O. Kallas. On ka mõne kuulsa lauliku pildid ning kirjeldatud tähtsamate laulikute igapäevast tegevust. Eessõnas on viidatud U. Kolgi uurimust «Haljala regivärsside tüpoloogia» (lk. 55—69), milles on noodinäidete varal esile toodud ühe-, kahe- ja neljarealised viisitüübid ning artikli lõpuosas Haljala regivärsside tüpoloogiline register. Eesti murrete hea tundja M. Musta artiklis «Haljala regilaulude murdeline taust» (lk. 70—85) on osutatud, millised kohalikud foneetilised, morfoloogilised ja sõnavaralised erijooned kajastuvad regilauludes ning mida arhailist või mujalt laenatut neis on.

117. leheküljest köite lõpuni on «Vana Kandle» VI sisuks Haljala regilaulude tekstid. Laulud on jooksvalt nummerdatud. Kõigepealt on regilaulude peatekstid ajaloolises järjekorras, nagu nad on kirja pandud. Sellele järgnevad teisendid. Iga laulu lõpus on näidatud, kust on lugu kirja pandud, kes on kirja pannud ja kus ta säilib. Kui mõnele teisendile on olnud lisatud regiviis, on ka see ära trükitud. Esitatud on kõik teadaolevad variandid.

I osas on 12 mütoloogilist laulu. Tige mõrsja, Viru kosilane, suur härg, põdratapja, kulla põlemine jne. II osas on regilaulud armastusest, kosjadest ja perekonnaelust (13—35). Igal laulul on ohtrasti teisendeid, milles kirjeldatakse peigmehi ja mõrsjaid, abielupoolte omavahelist suhtlemist jne. Need laulud on olnud hästi levinud. Kogumikus hõivavad nad 80 lehekülge. Kolmas osa on nagu teise osa jätk, selles on perekonna ballaadid (36—40), uppunud vend, tütarde tapja, müüdud neiu sajatamine, mehetapja (Maie laul) jne. Mitmel ballaadil on kaasas ka regivärss. IV osa on sotsiaalsed suhted külas (41—60) nagu kurjad keeled, hobusevaras ja varas üldse, laisk sulane, ori taevas, laevapuu otsimine ja laevasõit, pole ehteid kiigele minna jne. V osa on lühike, pealkirjaks «Sõda» (laulud 57—58). Sisuks on venna sõjalugu. Küla ja mõis moodustavad VI osa (59—68), mille hulgas on härja otsimine, haned kadunud (hanekarjane), mõisat varastamas, kündja põgeneb, kupja peksmine, mõisa märg vili jne. Sellegi osa mitmel laulul on kaasas regivärsid.

Seni ilmunud regilaulud on kuulunud lüroeepikasse. Järgmised on lüürikast ning on samuti mitmes osas. Esimeses osas on töö (68—168), kus käsitletakse karjast ning karja, lüpsi, põllutööd, kütist, reht ning rehepeksu, heinatööd ning mitmesuguseid muid töid. Et Haljala on mereäärne ala, siis on regilaule rannast ja merest, meremehest mitmesugustel meredel. Naise töödest lauldakse ketrusest ja kudumisest, on laule ka tööinimeste muredest ja suhtumisest töösse. Teises osas (119—204) on lüürilised laulud loodusest, päikesest ja kuust, vihmast ja lumest, puudest, lindudest ja loomadest. Kolmas ulatuslik osa (205—265) kirjeldab teomehe elu-olu, kes pidi nädal otsa olema mõisas, kel oli kaasas näljapärane leivakott, kuidas kubjas teda peksis jne. Lauludest nähtub, et elu tegi eriti raskeks see seik, et pererahvas oli koduski temale kuri. Seda käsitlevad sulase laulud. Neljas osa ongi sotsiaalsetest vastuoludest külas (266—327). On lauldud sellest, kuidas peremees sunnib sulast raskele tööle, perenaine tüssab toiduga, viletsast toidust on mitu laulu. Huvitav on laul, kuidas vaesel teomehel pole härga, keda tappa saamaks liha. Ta tapab varese ja saab sellest, mida vajab. Vaene oli kõigiti põlatud. Põlatud inimene unistas, et ta tahaks surra, minna mutiks maa alla.

Viies osa on vaes- ja vallaslastest (328—353). On laule ema ja isa surmast, varakult vaeslapseks saanuist, vanemateta olekust, tema saatusest ja raskest tööst, sest sundija pole surnud... Laule on sellestki, kuidas võõrasema tuuakse majja, kuidas vaeslaps oskab paremini kangast kududa kui peretütar, vaeslapse pulmast..

Kuues osa küla argipäevast (358—427) on mitmekülgse sisuga. Selles on regilaule enesest ja teistest, oma küla kiitusest (Virus on hea elada) ja võõra küla laitusest. Eri regilaule on teekäijatest ja seiklejatest, nende kurbadest juttudest ja perede pilgetest. Õlle keetmisest ja joomisest on mitu laulu. Omapärased on nimenaljad, nagu Juhan-Jussi, Toomas-Tonti, Mari-Karvasjalg jne. On ka valdade pilkelaule. Seitsmes osa on lapsepõlvekodust (428—472). Alguses on südamlikke kätkilaule. Neile järgnevad laulud kodusest elust, ema põhjatust armust ja sellest, kuidas tema vaeva tasuda. On aga laule ka halvast kasvatusest ja vemmeldamisest. Mitmesisulised on vanemate õpetuslaulud lastele — ära hulgu küla mööda, ära hoople oma ehetega. Tütar olgu kodu ehteks. Poeg olgu tore poiss, kellest lugu peetakse. On regilaule ka vastuoludest perekonnas ning vanade ja noorte suhetest.

Kaheksas osa (473—561) sisaldab pikemaid, lühemaid ja lühikesigi laule poistest ja tüdrukutest, üheskoos söömisest ja joomisest. Lauldakse, kuidas poisid hulguvad külas, käivad ehal, kus nad on elavad, piigad on aga unised. Mõnel poisil on nii palju kallistatuid, et ei teagi, kellega laulatusele minna. Lauldakse, et poistel pole veel mehemeelt. Nad ei oska raha kokku hoida, naine on veel võtmata, raha on vaja. Heidetakse ette, et poisid on tütarlaste teotajad. Noored poisid käivad küll Virus vihtlemas, vanapoisid heidavad aga murule magama. Neiupõlvest on ohtrasti laule, milles tüdrukuid kiidetakse. See seik on arusaadav, sest regivärsid on enamasti naiste loodud. Tõstetakse esile tüdrukute virkust. Tüdrukud käivad ka öösel külas hulkumas, nad lähevad siis kuud kuulatama ja tulevikku vaatama. Tüdruk võib ronida kõrge puu otsa, et sealt vaadelda ümbrust. Kui neiule tuleb kolm kosilast, valib ta meheks, kes on töökam ja hakkajam. Tüdrukute kohta on kiigelaul koos nootidega. Tüdruku murelaul on sellest, kuidas peig läks mulda. Kuigi naised tahavad tanu alla saada, on ka regilaule vanatüdrukute ja vanapoiste kohta. Nad pole abiellunud selle tõttu, et on kartnud lapsi kasvatada.

Lõpetades ülevaate «Vana Kandle» VI köite 1. osa kohta, lisatagu veel, et köite lõpus sisukorras on mainitud kõik regilaulud. Eessõnas on öeldud, et «Vana Kandle» varemad köited on hästi toimetatud; neid kõiki kõrvutades võib veenduda, et arvustatud VI köite 1. osa on neist kõige teaduslikum, sest selle koostaja ja avaldaja on olnud eesti pädevaim folklorist Eduard Laugaste.

PAUL ARISTE

Agatha Christie

HERAKLESE VÄGITÖÖD

KREETA HÄRG

7.

«Kui oleksin veendunud, et . . .»

«Võtke siis teatavaks.»

«Aga te pole mulle veel midagi öelnud.»

«Mainisin ju teile, et ma ei taha sellest rääkida.»

«Miks sundis admiral Chandler oma poega mereväest lahkuma?»

«Sest see oli ainuke võimalus.»

«Miks?»

Frobisher raputas kangekaelselt pead.

Poirot küsis vaikselt:

«Kas põhjus oli selles, et siin ümbruskonnas mõned lambad tapeti?»

Teine pomises pahaselt:

«Niisiis olete sellest kuulnud?»

«Diana ütles mulle.»

«Tüdruk pidanuks suu kinni hoidma.»

«Ta arvas, et see pole täielikult tõestatud.»

«Ta ei tea . . .»

«Mida ta ei tea?»

Frobisher hakkas vastumeelselt, kõhklemisi rääkima:

«No olgu, kui te seda tingimata teada tahate . . . Chandler kuuleb öösel lärmi. Mõtleb, et on vargad. Läheb vaatama. Noormehe toas on tuli. Chandler siseneb. Hugh lebab rõivastatult voodil — magab nagu surnu. Rõivastel on veri. Pesukauss toas on verd täis. Isa ei suuda teda äratada. Järgmisel hommikul kuuleb ta, et külas on leitud läbilõigatud kõridega lambad. Küsitleb Hugh'd. Noormees ei tea midagi. Ei suuda meenutada, et oleks väljas käinud — sealjuures seisid tema porised kingad tagaukse kõrval. Ei suutnud seletada verd pesukausis. Ei osanud üleüldse midagi selgitada. Vaene poiss ei teadnud midagi, mõistate.»

Frobisher ohkas ja jätkas:

«Charles tuli minu juurde, et arutada, mis teha. Siis juhtus see taas, kolm ööd hiljem. Lõpuks — te ju ometi mõistate — pidi noormees teenistusest lahkuma. Siin, kus ta on Charlesi silma all, saab isa teda valvata. Mereväes ei tohi skandaaliga riskida. Jaa, see oli tõesti ainuke võimalus.»

Poirot noogutas. «Ja sealtpeale?»

Frobisher ägestus.

«Ma ei vasta enam ühelegi küsimusele. Kas te ei usu, et Hugh ise oma olukorda kõige paremini mõistab?»

Hercule Poirot ei vastanud. Ta läks alati turri, kui pidi möönma, et keegi midagi paremini mõista võiks kui tema.

3

Halli naastes kohtasid nad admiral Chandlerit, kes parajasti teisest uksest sisenes.

Admiral ütles vaikselt, ent järsult:

«Oo, seal te oletegi. Monsieur Poirot, kas tohin teid paariks minutiks oma kabinetti paluda?»

Frobisher väljus ning Poirot järgnes admiralile. Tal oli tunne, nagu kamandataks teda ahtritekile, et ta tõestaks oma süütust.

8.

Admiral osutas Poirot'le üht kahest suurest tugitoolist ja võttis ise teises istet. Kui Frobisheriga rääkides oli Poirot'le silma hakanud teise rahutus, närvilisus ja ärritatus — raske vaimse üleväsimuse tunnused —, siis admiral Chandleri puhul tunnetas ta lootusetust ja otsatut kõhklust.

Chandler ütles sügava ohkega:

«Mul on kahju, et Diana teid asjasse pühendas. Vaene laps, ma tean, kui ränk see talle on. Aga siiski on see meie enda perekonnatragöödia, ning ma usun, et te mõistate, monsieur Poirot, et me ei soovi kõrvalisi isikuid.»

«Saan teie tunnetest vägagi hästi aru.»

«Diana, vaene laps, ei suuda seda uskuda. Algul ei suutnud ka mina. Ma ei usuks seda arvatavasti nüüdki, kui ma ei teaks . . .»

Ta takerdus.

«Mida nimelt?»

«Et see peitub veres. Ma mõtlen haigust.»

«Ja siiski olite kihlusega nõus.»

Admiral Chandler tõmbus punaseks.

«Kas arvate, et pidanuksin juba tookord veto peale panema? Aga siis ei olnud mul veel aimu. Hugh on oma emasse läinud, miski temas ei meenuta Chandlereid. Ma lootsin, et ta on kõiges emasse. Alates lapsepõlvest kuni siiani polnud anomaaliast ühtki jälge. Ma ei võinud aimata, et . . . Pagan võtaks, peaaegu igas perekonnas esineb mõne vaimuhaiguse jälgi.»

Poirot küsis vaikselt:

«Kas olete arstiga nõu pidanud?»

Chandler möirgas:

«Ei, ja mul pole kavatsustki seda teha. Poiss on siin minu järelevalve all piisavalt kaitstud. Nad ei saa teda metsloomana nelja seina vahele sulgeda . . .»

«Ta on siin kaitstud, ütlete teie. Aga kas teised on kaitstud?»

«Mida te sellega öelda tahate?»

Poirot ei vastanud. Ta vaatas kindlalt admirali tumedatesse melanhoolsetesse silmadesse.

«Igaüks on oma elukutse ohver,» arvas admiral kibedalt. «Teie otsite kurjategijat. Minu poeg pole kurjategija, monsieur Poirot.»

«Veel mitte.»

«Mida te sellega mõtlete?»

«Need asjad lähevad ikka hullemaks . . . Nood lambad . . .»

«Kes teile lammastest rääkis?»

«Diana Maberly, ja ka teie sõber kolonel Frobisher.»

«George oleks paremini teinud, kui oleks suu pidanud.»

«Ta on teie igivana sõber, eks ole?»

«Mu parim,» ütles admiral järsult.

«Kas ta oli ka teie abikaasa sõber?»

Chandler naeratas.

«Arvan, et George oli Caroline'isse armunud, kui Caroline alles plika oli. Ta pole kunagi abiellunud, küllap just sellel põhjusel. Noh, mina olin see õnnelik — või vähemalt mõtlesin nii . . . Naisin Caroline'i selleks, et teda kaotada.»

KUHU KADUNUD?

«Kuhu jäid Eesti Vabariigi kaadriohvitserid?» küsis ajaloolane Evald Laasi. Põhimõtteliselt on vastus lihtne — olulise osa neist hävitas terrorirežiim oma laagreis ja piinakeldreis. E. Laasi on ära teinud suure töö, selgitades iga silmapaistva eesti sõjamehe kannatusteed.

Lai tööpõld ootab meie uurijaid aga alles ees. Olgu järgnevas tähelepanu juhitud veel ühele grupile eestlaste vaimsest eliidist, kellega totalitaarrežiim kohe arveid asus õiendama — omariiklusaegsetele ministritele ja riigivanematele. Mis neist saanud on, seda varjab N. Eestis ilmunud trükisõna hoolega. Esitame järgnevas siinkirjutajale teadaoleva nimekirja EV ministritest, kes küüditati esimesel okupatsiooniaastal. See nimekiri ei pruugi olla täielik, siin võib ka vigu olla, aga nendegi meeste kannatused vajavad kiiret uurimist, viimsed puhkepaigad ülesleidmist ja teatavakstegemist ning nimed põlistamist.

KARL AUGUST BAARS (sünd. 1875) — rahaminister kahes valitsuses ALEKSANDER HELLAT (1881) — siseminister kahes valitsuses, välisminister. MIHKEL JUHKAM (1884) — sõjaminister. AUGUST JÜRIMA (1887) — majandusminister kahes valitsuses, teedeminister, põllutööminister, siseminister. OSKAR KASK * (1897) — sotsiaalminister kahes valitsuses. JAAN KRIISA (1882) — toitlusminister kahes valitsuses. ADO ANDERKOPP* (1894) — sise- ja kohtuminister neljas valitsuses, sõjaminister. AUGUST KEREM (1889) — põllutööminister neljas valitsuses, teedeminister kahes valitsuses. JAAN HÜNERSON (1882) — haridus- ja sotsiaalminister kolmes valitsuses, põllutööminister, sise- ja kohtuminister, siseminister. HUGO VILLI KUKKE* (1898) — haridus- ja sotsiaalminister. ALFRED JULIUS MÖTTUS* (1886) — haridusminister. ADO BIRK (1883) — välisminister kolmes valitsuses, oli ka peaminister. JOHANNES FRIEDRICH ZIMMERMANN (1882) — majandusminister kahes valitsuses, põllutööminister. MIHKEL PUNG* (1876) — majandusminister, välisminister. THEODOR PÓOL (1890) — põllutööminister kolmes valitsuses. ALEKSANDER OINAS* (1887) — siseminister, teedeminister, raha- ja kaubandustööstusminister. ARTUR TUPITS* (1892) — põllutööminister neljas valitsuses. JAAN SOOTS* (1880) — sõjaminister mitmes valitsuses. OTTO STERNBECK (1884) — teedeminister. KARL JOHANNES VIRMA (1879) — teedeminister. OSKAR SUURSÖÖT* (1893) — majandusminister. PAUL LILL (1882) — kaitseminister kahes valitsuses. JAAN PIISKAR (1883) — haridus- ja sotsiaalminister. LEOPOLD JOHANSON* (1888) — töö- ja hoolekandening haridusminister, teedeminister. LEO SEPP (1892) — majandusminister kahes valitsuses. ALEKSANDER TÕNISSON* (1875) — sõjaminister kahes valitsuses. ANTON PALVADRE (1886) — töö- ja hoolekandeminister kahes valitsuses. HUGO BERNHARD RAHAMÄGI* (1886) — haridusminister kahes valitsuses. KARL IPSBERG (1869) — teedeminister kahes valitsuses. ALEKSANDER JAAKSON (1892) — haridusminister kahes valitsuses. AUGUST PEET (1881) — siseminister. ANTS OIDERMAA* (1891) — propagandaminister.

Need olid mehed, kelle kohta saame andmeid «Eesti Biograafilisest Leksikonist» (1929) ja/või selle täiendusköitest

□ **Jaan Soots.**

(1940), mitte aga ENEst. Ei ühes ega teises pole aga kirjas järgmisi küüditatud ministreid: ANTON TEETSOV, KARL TERRAS, EDUARD SÄKK, VLADIMIR ROOBERG, CHRISTIAN KAARNA, RICHARD VEERMA, ALBERT ÄSSOR.

Mõlemas teatmeteoses on kirjas kolmes valitsuses sõjaministrina tegutsenud NIKOLAI REEK (1890—1942, surmakoht ja täpsem surmadaatum ENEs märkimata). EBLis ei ole, aga ENEs on toodud haridusminister PAUL KOGERMANN* (1891—1951), kellel õnnestus Siberist tagasi tulla.

Kaheksast küüditatud riigivanemast on ENEs kirjas seitse. Korrektselt on märgitud vaid KAAREL AUGUST EENPALU* elupiirid: 28. V 1888 Vesneri vald — 28. I 1942 Kirov. Lisaks sellele, et meie riigivanemate jaoks on ENEs ruumi leitud vaid mõni rida, on ülejäänute puhul andmed hoopis lünklikuks jäetud. ANTS PIIBU* (28. II 1884 — 1. X 1942) puhul on teadmata surmakoht. Sama lugu on KONSTANTIN PÄTSIGA (11. II 1878 — 11. I 1956). Umbkaudne surmadaatum on antud JOHAN KUKELE (13. IV 1885 — dets. 1945). JAAN TEEMANTIL teame vaid surmaaastat (24. IX 1872 — 1942). JÜRI JAAKSONI (16. I 1870) ja JAAN TÕNISSONI * (22. XII 1868) nime taga seisab märge «surma aasta teadmata». Tõnissoni puhul on mõned viimase aja trükised nimetanud aastaarvu 1942.

Riigivanematest on ENEs ka uues, hoopis märkimata jäänud FRIEDRICH AKEL* (24. VIII 1871), kes 1924 märtsis moodustas kabineti, mis koosnes vaid keskerakonna esindajatest. See kabinet püsis kuni detsembrimässuni. Akel oli ka välisminister kolmes valitsuses. Temagi küüditati.

Kokku saime seega nelikümmend kolm Eesti ministrit ja kaheksa riigivanemat, kes langesid NKVD küüsi. See nimekiri ei pruugi olla päris täielik. Ka ei tea me, kellel peale Kogermanni õnnestus «vabadusse» pääseda. Võimalik, et kõik loetletutest ei jõudnudki laagreisse. Võimalik, et oli neidki, kes nagu siseminister THEODOR RÕUK, kaubandusminister ERNST VEBERMAN ja riigivanem OTTO STRANDMANN valisid vabasurma. Mingit ametlikku ja usaldusväärset informatsiooni meil pole. Oleme kuulnud legende, hüpoteetilisi daatumeid jms. Ühed «Lisandustes» avaldatud mälestused räägivad näiteks 1941 suvel Leningradi siirdunud laevast, kus 984 vahialuse hulgas olid ka Reek, Soots, Piip, Oinas, Assor. Nende tee olevat viinud Solikamenskist Ussolski laagrisse, et seal enamikul lõplikult katkeda.

Millistes partei-, julgeolekuvõi mine tea mis salajastes arhiivides asub tõde? Loodame, et see kajastub peagi vastavates eriuurimustes ning kindlasti uues ENEs. Siin nimetatud riigimehed, kelle töö oli loomulikult palju avaram kui vaid ministri ja riigivanema ametid, väärivad seda vaieldamatult.

Olgu veel öeldud, et EV viimase valitsuse 11 liikmest küüditati 10, riigikohtu 15 liikmest vahistati ja küüditati 7.

Peale juba märgitud Riigikogu liikmete vahistati ja küüditati veel järgmised (andmed ajakirjast «Rahvuslik Kontakt» 1988/2): Eduard Arnover, Linda Eenpalu, Ernst Haabpiht, Johan Haagivang, Jüri Jaakson, Karl Jalakas, Karl Jürisson, Valter Kadarik, Nigul Kaliste, Jakob Kalle, Aleksander Karimeel, Artur Kasterpalu, Albert Kendra, Paul Koger, August Kohver, Jaan Kokk, Evald Konno, Johannes Kurvits, Johan Laidoner, August Laur, Heinrich Lauri, Elmar Lehtmets, Oskar Lõvi, Johannes Orasmaa, Georgi Orlov, Aleksander Ossipov, Hendrik Otstavel, Karl Pajos, Eduard Peedosk, Johannes Perens, Johan Piirimaa, Joakim Puhk, Jaan Põdra, Viktor Päts, Mihkel Reimann, Rudolf Riives, Karl Roomet, Ado Roosiorg, Vladimir Roslavlev, Bernhard Rostfeld, Martin Rõigas, Aleksander Saar, Juhan Sihver, Järvo Tandre, Aleksis Tsänk, Juhan Uuemaa, Anton Uesson, Nikolai Viitak.

TIIT PRUULI

* Olid ka Riigikogu liikmed.

SAMAL TEEMAL:

EDASI

5. juuli 1989

Jakob Hurt 150

22. juuli 1989

11 Jakob Hurda mälestamine tema haual Raadi kalmistul. Kõnelevad praost Harald Tammur, Ain Kaalep, Jaan Eilart, Mart Laar. Kasutusel laululehed.

14 Mälestusjumalateenistus Pauluse kirikus. Laulab «Vanemuise» teatri madrigalikoor.

16 Näituse «Jakob Hurt 150» avamine Kunstnike Majas (kirjandusmuuseumi kogudest).

17 Folklooripidu Toomel. Esinevad «Hellero», kultuurihoone noorterühm «Upsijad», «Perepill», Fääri saarte folklooriansambel ja folklooriteater, rahvamuusikud Rootsist, «Hõpõhelme» leelotajad Meremäelt.

20 Kontsertaktus raekoja saalis. Esinevad Ants Paabut, Jaan Kross, Voldemar Ilja, Mart Laar. Katkendeid Jakob Hurda kõnedest loeb Margus Kasterpalu. Kontsertosas «Vanemuise» madrigalikoor ja kammerorkester Endel Nõgene juhatusel.

TARTLASED!

Palume 22. juulil heisata rahvuslipud!

Kolm viimast...

Spordis alati keegi võidab ja keegi kaotab. Male MK-sarja viienda turniiri kolm viimast vooru Rotterdamis ei olnud selles suhtes erandid. Malemäng on suletud süsteem ning seetõttu oletavad paljud malekompuutri peatset võidukäiku. Sellest hoolimata pakkus male Rotterdamis viimaste aastate suurima üllatuse. Anatoli Karpovil, kelle võitude sära on suutnud varjutada ainult praegune maailmameister, tuli vastu võtta kolm kaotust järjest. Kolm vooru enne turniiri lõppu oli Karpovil ülihea positsioon. Arvati juba, et ta võib loobuda viimasest turniirist ja tuleb ikkagi karikavõitjaks.

Siinkohal ei hakka ma analüüsima Karpovi kaotuste põhjusi. Igaüks võib teha sellest sensatsioonist omad järeldused. Lubaksin endale siiski mõned arvamused. Kõik sportlased ja muidugi ka maletajad on ikkagi inimesed. Võitmatuid ei ole. Karpov tõestas veenvalt, et ka tema on lihtsurelik. Viimase aja reklaam oli nähtavasti teinud Karpovile karuteene. Kurisitk kahe K ja ülejäänud maletajate vahel võib-olla polegi nii suur kui sellest eriti Kasparov ja mõned lehejüngrid armastavad rääkida. Kasparov võib praegu küll Karpovi kaotustesse üleolevalt suhtuda, kuid tuletagem meelde, et Leningradis MM-matšil kaotas Kasparov kolm järjestikust partiid. Tookord süüdistas Kasparov oma sekundanti J. Vladimirovi variantide mahamüümises Karpovile. Arvati, et see on lihtsalt temperamentse maletaja emotsionaalne reaktsioon oma ego kaitseks. Hilisemates väljaastumistes pole Kasparov aga kahjuks oma suhtumist muutnud. Tänapäeva tippmale ohtlikemaid karisid on aga ebaobjektiivsus enda ja vastase suhtes.

Rotterdamis püüdis Karpov pärast teist kaotust, samuti nagu 1978. aastal Baguios, millegi kõrvalisega negatiivseid emotsioone unustada. Tookord, enne otsustavat partiid V. Kortšnoiga, sõitis ta vaatama Nõukogude Liidu korvpallimeeskonna matši. Rotterdamis osales ta ühel bridžiturniiril. Oodatud mõju sel aga ei olnud.

Üleliiduline malekommentaator Rošal heitis Karpovile õigustatult ette, et viimases voorus andis too simultaani. (Mängis Seirawani eest Timmaniga ja ise Nunniga. Seirawanil oli lootusetu seis juba pärast viieteistkümnendat käiku.)

Kui palju ja kui adekvaatselt suudab malekommentaator haarata maleturniiril toimuvast, sõltub tema kvalifikatsioonist. Igatahes peaks malekommentaator tooma huvilisteni mitte ainult turniiri tulemuste faktiderea, vaid jõudma sellise esituseni, mis haaraks publikut ja võimaldaks sellel nautida mängu kõiki aspekte.

Äsjalõppenud viies maailmakarikaturniir näitas, et male populaarsus maailmas ei suurene. (Ka mitte Eestis, mida tõendas Tallinna rahvusvaheline turniir.) Suurmeistrite Assotsiatsioonil seisab pärast I MK-tsükli lõppemist ees tõsine töö, et järgmisest MK-sarjast oleks nii publik kui ka sportlased rohkem huvitatud. Rotterdami turniiril ei osalenud B. Spasski, pärast esimest vooru väljus R. Hübner. Kuuldavasti ei kavatse ka viimasel turniiril mõni maletaja mängida. — Seda võib aga võtta juba väikese näljastreigina.

Suurmeistrite Assotsiatsiooni tegelik liider on SWIFT'i president Bessel Kok. Ta avas ka Rotterdami turniiri telekommunikatsiooni vahendusel, lõpetamisel viibis aga isiklikult. Ta on Suurmeistrite Assotsiatsiooni toetanud nii moraalselt kui ka finantsiliselt, kuid ikkagi ei lähe kõik plaanide kohaselt. Male ei ole äratanud piisavalt sponsorite tähelepanu. Puudub USA osavõtt ning pärast MK-sarja lõppu planeeritud suurejooneline välkturniir Brüsselis on küsimärgi all just rahapuuduse tõttu.

Suurmeistrite Assotsiatsioon tegeleb ikkagi peamiselt maleliste probleemidega. Hiljuti Moskvas peetud nõupidamisel võeti vastu rida positiivseid otsuseid. Ollakse vastu male monopoliseerimisele kohalike maleföderatsioonide poolt (Nõukogude Liidus on selleks tegelikult üleliiduline spordikomitee). Assotsiatsiooni otsuse üks punkt kaitseb maletajaid kohalike maleföderatsioonide omavoli eest. Suurmeistrite Assotsiatsiooni liikmeks võeti vastu meister (!) B. Naumkin, kes keeldus NL Spordikomiteele oma auhinnast makse maksmast. Liidu maleföderatsioonis ta diskvalifitseeriti.

Kolme partiid võita pole tänapäeva tippturniiril sugugi kerge. Kolme viimastes voorudes saavutatud võiduga õnnestus mul raskest turniiriseisust puhtalt välja tulla. Järgnevalt esitan need partiid ning igaüks võib otsustada, kas tegemist oli õnne, väga tugeva mängu või veel millegi muuga.

J. Ehlvest — J. Hjartarson

1. c4 Viimastel aastatel avan selle käiguga partiid teist korda. Reykjaviki turniiril sain eelviimases voorus valgetega Karpovilt haledalt lüüa. Praeguses turniiriseisus otsustasin aga ikkagi inglise avangu kasuks.

1. ... e5 2. Rc3 Rf6 3. Rf3 Rc6 4. g3 d5 5. c:d5 R:d5 6. Og2 Rb6 7. a3 Oe7 8. b4 0—0 9. 0—0 Ve8 10. Vb1 uuendus, millel eriti suurt väärtust pole. Tugevam oli ikkagi 10. d3 nagu partiis Hjartarson — Ivantšuk (Lineares 1989).

10. ... Of8 11. d3 a5 12. b5 Rd4 13. Rd2 a4 14. Ob2 Va5! Hjartarson, kes oli parajasti viimasel kohal, mängis agressiivselt. See käik seab kahtluse alla valgete 10. käigu.

15. Rc4 ainuke käik.

15. ... R:c4 16. d:c4 Of5? (vt. diagramm 1) tugevam oli 16. ... Oe6!=.

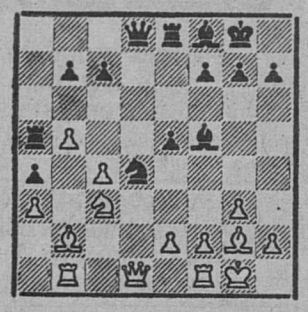

17. O:b7! sunnitud kvaliteedikahing, mis küll tegelikult otsustab partii saatuse.

17. ... O:b1 18. L:b1 c6 19. b:c6 Vc5 Tugevam oli küll 19. ... Lb6 võimaliku järgneva variandiga 20. Rd5 Lc5 21. O:d4 e:d4 22. c7 L:c4 23. Vc1 Vb5 24. La1 L:e2 25. c8(L) V:c8 26. V:c8 V:b7 27. Lc1 ja valged võidavad.

20. Ld3 f5 21. Vd1 La5 22. Rd5 R:c6 23. L:f5 ... Valged domineerivad otsustavalt kõikidel tsentriväljadel.

23. ... Ld8 24. Rc3 Veelgi tugevam oli Lb1.

24. ... Rd4 25. Le4 Kh8 26. Od5 Lb8 27. Vb1 Vcc8 28. Oc1 La7 29. Vb7 pärast valgete vankri tungimist 7. reale on mustade kuningaseis tõsiselt hädaohus.

29. ... La5 30. Ob2 O:a3 hasartne käik suures ajapuuduses, ei päästa aga ka 30. ... Vb8 31. V:b8 V:b8 32. L:e5 V:b2 33. Le8 plaaniga Lf7 ja otsustava rünnakuga.

31. O:a3 L:c3 32. Lg4 Vg8 33. Ob4 La1 34. Kg2 Rc2 35. V:g7 1—0

J. Ehlvest — V. Salov

1. e4 e5 2. Rf3 Rc6 3. Oc4 Oc5 4. c3 Rf6 5. d3 a6 6. 0—0 Oa7 7. Rbd2 0—0 8. Ve1 d6 9. Ob3 Rg4 10. voorus mängis Karpov minu vastu 10. ... Rh5 ja partii lõppes viigiga.

10. Ve2 Kh8 11. h3 Rh6 12. Rf1 f5 13. d4. Treeninglaagris enne turniiri seadsime lootused sellele käigule.

13. ... L:e5? Tunduvalt tugevam oli 15. ... d:e5 ja valged oleksid sunnitud pärast 16. Oe3 mängima ainult võrdsusele. Minu eelnev enesekindel mäng aga oli löönud nähtavasti Salovi verest välja. On üllatav, et pärast tekstikäiku on mustadel väga vähe pääsemislootusi.

14. d:e5 R:e5 15. R:e5 L:e5 16. e:f5 L:f5 17. Oe3 O:e3 18. R:e3 Lg5 19. Ld5 Lf6 20. Vd1 Rg8 21. Oc2! g6 ähvardas 22. Lc4 c6 23. Ld3 kaksikähvarduseg a.

22. Lc4! Valged jätkavad ikkagi oma plaani, nad püüavad avada tsentrit enne, kui mustade oda jõuab mängu.

22. ... c6 23. Lb4 d5 24. c4 d4! Valged tõrjuvad mustade ähvardused ja lähevad tasapisi ise otsustavale rünnakule.

25. V:d4 O:h3 26. Vd6 Lg5 27. Kf1 Of5 28. Lc3 Vf6. 29. R:f5 g:f5 30. Vd7. Pole kahtlust, et valgetel on võiduseis, kuid nad realiseerivad paremust liiga ettevaatlikult ning näiliselt saavutavad mustad isegi mingi vastumängu.

30. ... b5 31. Ve3 Vaf8 32. Od3 Lh5 33. Kg1 b4 34. Le5 Rh6 35. Oe2 Lg6 36. Vg3 Rg4 37. Ld4 h5 38. f3 f4 39. Od3 Le8. Lootusetu oli ka 39. ... Lg5 40. Vh7 Kg8 41. V:h5 L:h5 42. V:g4+ Kh8 43. Og6 Lh6 44. c5! ja mustad on patis.

40. Vh3 Le1 41. Of1 Re3 42. V:h5 Kg8 43. Vg5 Kh8 44. Le5 L:f1 45. Kh2 Lb1 46. Vh5 Kg8 47. Le7! Täpsus lõpuni. Mustad alistuvad, sest pärast 47. Lg6 järgneb 48. Vg5!

G. Sax — J. Ehlvest

1. e4 e6. Reykjavikis kaotasin Saxile prantsuse avangus, Reggio-Emilia turniiril sitsiilia kaitses. Tõenäoliselt ei tohiks ma kolmandat kohtumist järjest kaotada. Aga kolmandat partiid järjest võita?

2. d4 d5 3. Rc3 Rf6. Reykjavikis mängisin 3. Ob4.

4. Og5 d:e4!? Kodustel turniiridel olen ma nii kaks korda mänginud meie malestrateegi H. Kärneri vastu, aasta tagasi Belfort'i turniiril võitsin J. Timmani.

5. R:e4 Oe7 6. O:f6 O:f6. Teravam on 6. ... g:f6. Odaga löömist paljud suurmeistrid ei poolda, sest mustadel on küllaltki passiivne seis. Siiski ei suutnud R. J. Fischer matšis T. Petrosjaniga mustade seisu murda.

7. Rf3 0—0 8. Ld2 b6 9. 0—0 —0 Ob7 10. Lf4 Rd7 11. Od3 Oe7!? Mustade kaitseplaani algus, nad kavatsevad vahetustega tsentris valgete rünnakut kuningatiival nõrgendada ning samal ajal ette valmistada edasilüket c7—c5.

12. h4 Rf6 13. Reg5 väga terav käik, pärast 13. Vhe1 võivad mustad mängida 13. ... a5 plaaniga a4 ja Va5.

13. ... Ld6! Mustad näevad ette kombinatsiooni 16. käigul ja lähevad maksimumi peale välja. Tuli muidugi uskuda seisu ja iseennast. Pärast ettevaatlikku 13. O:f3 14. R:f3 Ld6 15. Re5 säilitavad valged väikese ruumilise paremuse.

14. Re5 Vad8. Kohe ei kõlba 14. ... c5 15. d:c5 L:c5 16. Rd7! tõttu.

15. Vh3. Tuntud rünnakumängijana läheb Sax ainult edasi. Pealegi turniiriseisu aitas parandada ainult võidupunkt.

15. ... c5 16. Vg3 (vt. diagramm 2). Valgetel on kõik vigurid otsustavaks löögiks valmis. Mustadel on ainuke käik,

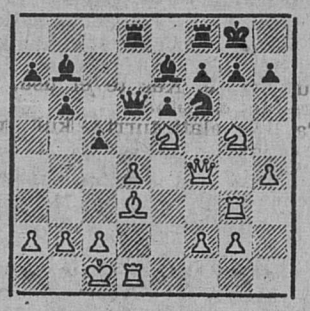

see käik aga võidab! **16. ... L:d4!! 17. O:h7.** Valged võidavad lipu, aga (!):

17. ... R:h7 18. V:d4 V:d4 19. Le3. Vahelöök 19. Rg:f7 plaaniga 19. ... V:f4 20. Rh6 Kh8 21. Rg6 matt ei õnnestu 19. ... Rg5!! tõttu.

19. ... R:g5 20. h:g5 Ve4. Kõik läheb nagu nööri mööda. Valged taganevad ainukeste käikudega.

21. Lc3 Od6 22. f4 V:f4. Forsseeritud mäng lõppes. Materiaalselt on olukord enamvähem tasakaalus. Mustade vigurite potentsiaalne tulejõud on aga niivõrd võimas, et valgete seis lihtsalt laguneb. Oma mõju avaldas veel Saxi ajapuudus.

23. Vd3 Od5 24. Rf3 Vg4 25. Le1. 25. Vd2-le järgneb muidugi 25. ... Of4.

25. ... c4 26. Vd4 V:g2 27. Ld1 Vd8 28. b4. Võis muidugi juba ka alistuda.

28. ... Vg3 29. Re1 V:g5 30. a3 Vg1 31. Le2 c3 32. Lf2 Vh1 33. Vd1 Vh2 34. Ld4 Vc8 35. Rd3 Vc4 36. Le3 Vg4 37. Vf1 f5 38. Re1 Vh1 39. Le2 Ve4 40. Ld3 V:e1. 0:1.

Seda ei juhtu iga päev

ÕNNELIK KIISU

Kureküla osakonnas käis heinatöö, põllul liikusid pressid. Harri Kuslapi masin jäi korraks seisma — tuli oodata veokit. Kõrval sõitis Ivan Uksovi juhitud pressimismasin (K 453, Saksa DV toode).

Äkki märkas seisma jäänud pressi juht mööda mineva pressi noole all midagi heledat välgatamas. Ja — sa ime küll! — pressimasinast vupsas koos heinapallidega välja kass. Harri Kuslap tundis ära oma koduse kiisu. Õhtul oli kiisu kodus, küll loid ja kurvameelne, kuid olulist häda ei paistnud tal olevat. Vaadati lähemalt, leiti ainult nahamarrastus lõua all.

Masinamehed, kes on heinapressi sisemust näinud ning teavad täpselt kolvi, nõela ja nugade liikumise kiirust, ei jõua ära imestada, kuidas oskas loom end seal terveks jätta.

STEPAN KARJA

Viimasel juulilaupäeval tulevad looduskaitse seltsi osakondade delegaadid kogu Eestist seminari pidama Villeverre Rõugu dendroparki, kus on ligemale neljasada liiki puid ja põõsaid ning ainulaadne kivide kollektsioon. Loodusõpra Jaan Rõugu (1881—1964) rajatud parki jääb sellest külaskäigust tema portreebareljeef. Osa saadakse ka Nurmekunna laulupeost.

Järgmisel päeval avatakse prof. Georg Kingisepa mälestuskivi Kurlas ja käiakse Pilistveres Jaan Jungi, Reinhold Kamseni ja Jüri Vilmsi kalmudel. Suure-Jaani kirikus on seltsi tegevliikme prof. Hugo Leppnurme orelikontsert. Sel päeval avatakse ka seltsi auliikme Jaan Joandi portreebareljeef, käiakse J. Köleri, M. Saare, Kappide ja A. Johansoni kalmudel ning Lembitu monumendi platsil. Päev lõpetatakse «Estonia» kolhoosis, kus ökoloogilist maastikuhooldust tutvustab seltsi tegevliige Heino Marrandi.

Emajõelinna delegaatidel on aeg kaasasõidust teatada Tartu osakonna sekretariaati, Veski 6—12 (esmaspäeval ja kolmapäeval 16—18, neljapäeval ja reedel 11—13, tel. 3 34 77). Samas on asutud koostama sõiduseltskonda retkeks kunagiste liivlaste maadele Asti järve ümbruses. Sõit saab teoks 11.—13. augustini. Teejuhiks on lubanud tulla Tõnu Karma.

KARL METSAOTS

Teadaanded

Bussijuhtide vähesuse tõttu on alates 23. juulist bussiliinidel ajutised muudatused:

Teisipäeval, neljapäeval ja laupäeval sõidavad

Tartu—Uniküla—Põlva (liin 205) väljumine kell 5.35

Tartu—Ulila—Puhja (liin 46) väljumine kell 13.25, saabumine kell 15.30

Räpina—Mehikoorma—Tartu (197) väljumine kell 11.15, saabumine kell 13.15.

Easmaspäeval, kolmapäeval, reedel ja pühapäeval sõidavad

Tartu—Karijärve—Elva (45) väljumine kell 6.25

Elva—Puhja—Tartu (40) väljumine kell 7.40, saabumine kell 9.15

Tartu—Jõgeva (168) väljumine kell 12.15

Jõgeva—Mustvee—Tartu (172) väljumine kell 16.50, saabumine kell 20.05.

Pühapäeval ei sõida

Tartu—Puusepa (74) väljumine kell 6.20, saabumine kell 8.30.

Bussipark

Tartumaa malevlased sportisid

Pühapäeval, 16. juulil pärast pingsat heinatööd leidsid malevlased jaksu tulla kokku Elvasse, et maha pidada piirkonna spordimängud. Uudne oli see, et ei võisteldud enam tulemuste ja tippude peale VTK punktitabeli järgi, vaid aluseks võeti loosung «Võidab tervis ja Tartumaa Malev.»

Trotsides vihma võtsid rühmad koha sisse miilijooksu stardis. Aeg löödi kinni rühma viimase liikme finišeerides. Parim oli Ahja poisterühm, järgnesid Kikassaare ja Alatskivi. Ainus klassikaline ala oli pendelteatejooks. Kõige kiiremini lippasid edasi-tagasi Mehikoorma malevlased, järgnesid Ahja poisid ja kambjakad. Kolmanda alana oli kavas kaugushüpe. Kõige kaugemale hüppasid Mehikoorma malevlased.

Viimase mehe jooksus staadioniringil võeti viimane mees grupist maha 2. vahefinišis. Kokku 4 km jooksnud võitja oli Risto Laius Ahjalt. Ega tüdrukudki tahtnud poistest nõrgemad olla, seepärast sai teoks ka viimase naise jooks. Võitis Kaia Land Varalt.

Paarisvõrkpalli finaalis kohtusid Mehikoorma II (Kaupo Kruus ja Raimo Palen) ja Mehikoorma I (Marko Kovin ja Mait Moosar), kolmandaks mängisid end Risto Laius ja Ivo Rammo Ahjalt.

Viimane ala oli kõige kõvematele. Stardijoonele rivistusid 17 meesmalevlast ja 1 naismalevlane võistlemaks Tartumaa Maleva Raudmehe (-naise) tiitlile. Triatloni distants oli malevapärane. Elva mändide all joosti kõigepealt poolteist kilomeetrit, seejärel trotsiti Verevi järve puhtust, ujudes basseinis 200 m, ja lõpetati kilomeetrijooksuga. Raudmeheks kuulutati Ao Lellep Kambjast, teiseks jõudis Jaanus Tõnissaar Kikassaarest ja kolmas tugev oli Andres Ojaste Alatskivilt. Raudnaise tiitel läks üldkokkuvõttes 13. kohaga lõpetanud Aili Kallastule Kambjast.

Sportlikemaks rühmaks tunnistati Mehikoorma. Graatsilisim sportlik tegevus oli kindlasti Taara rühmal. Hinnati ka seda, et Alatskivi rühm oli spordipäevaks laulud selgeks saanud. Parimaks tulemuseks oli kindlasti see, et kõike tehti lusti ja sportliku vihaga.

Esmaspäevast sukelduti jälle töörügamisse, et 28.—30. juulini Trepimäel selgitada Tartumaa Maleva parimad kokkutuleku spordi- ja vaimualadel.

Tartumaa Maleva komandör
RAIT TERAS

ALBERT KLIIMAN

19. juulil suri ootamatult Tartu Ülikooli hospitaalkirurgia kateedri kauaaegne juhataja, Eesti NSV teeneline teadlane, meditsiinidoktor professor Albert Kliiman.

A. Kliiman sündis 29. jaanuaril 1920 Krasnojarski krais. Irkutski meditsiiniinstituudi lõpetamisele 1942. aastal järgnes teenistus sõjaväearstina algul tagalas, hiljem rindel Eesti Laskurkorpuse ridades. 1948. aastast on A. Kliiman olnud seotud TÜ hospitaalkirurgia kateedriga, mille juhataja-ks-professoriks ta tõusis 1972. aastal. Ta on õpetanud kogu sõjajärgset eesti arstide põlvkonda.

Omandanud kiiresti laia profiiliga kirurgi oskused, koondus A. Kliimani tähelepanu 50-ndatel aastatel endokriinorganite, esmajoones kilpnäärmehaiguste kirurgilise ravi edasiarendamisele. Samal ajal kujunes koostöös biokeemikutega välja ka tema teadustöö põhisuund — sümpaatikoadrenaalsüsteemi talitluse uurimine. Seda käsitlevad nii kandidaadi- (1956) kui doktoridissertatsioon (1970). Esimesena juurutas ta Eestis harknäärme ja neerupealiste operatsioonid.

Peamiseks prof. A. Kliimani elutöös tuleb siiski pidada südamekirurgia rajamist Eestis. Alustanud südameoperatsioonidega 1960. aastal, oli ta esimene eesti kirurg, kes opereeris 1966. aastal kehavälise vereringe tingimustes nn. avatud südamel, implanteeris 1975. a. esimese elektrokardiostimulaatori, alustas 1976. aastast südameklappide asendamist proteesidega. Tema töö tulemusena avati 1975. aastal Tartus südamekirurgia osakond, kus tänaseks on tehtud üle 3500 südameoperatsiooni.

Oma patsientide ja kaastöötajate vastu oli prof. A. Kliiman alati sõbralik, suhtlemises lihtne ja abivalmis.

Tema teeneid on hinnatud Punatähe ja Rahvaste Sõpruse ordeni ja medalitega ning rohkete aukirjadega. 1970. a. pälvis ta Nõukogude Eesti preemia.

Prof. A. Kliimani rajatud südamekirurgia on andnud võimsa impulsi temaga vahetult seotud erialade — anestesioloogia-reanimatoloogia, kardioloogia, kliinilise biokeemia, jt. — arengule TÜ arstiteaduskonnas ja kogu Eestis, aidanud viia Eestit kardiokirurgilise abi tasemelt esirinda Nõukogude Liidus.

Langetame leinas pea väärika arsti, õppejõu, teadlase ja inimese mälestuse ees.

TARTU ÜLIKOOL
TÜ ARSTITEADUSKOND
TÜ HOSPITAALKIRURGIA
KATEEDER

Leinatalitus on teisipäeval, 25. juulil kell 13 TÜ klubis, Tähe 3. Matus Raadil.

TEATER

Eesti Draamateatri
KÜLALISETENDUSED
RAT «Vanemuise» teatrisaalis

1.—6. august kl. 19 **«Saatan inimese nahas»**. R. Lamoureux' komöödia 2 vaatuses.

7.—9. august kl. 19 **«Majahoidja»**. H. Pinteri näidend 2 vaatuses.

10.—11. august kl. 19 **«Rita koolitus»**. W. Russelli näidend 2 vaatuses.

12.—15. august kl. 19 **«Merre vajunud saar»**. B. Kangro draama 3 vaatuses.

16.—18. august kl. 19 **«Teekond Mekasse»**. A. Fugardi näidend 2 vaatuses.

Kontserdisaalis

7.—9. august kl. 19.30 **«Õnnelikud päevad»**. S. Becketti näidend 2 vaatuses.

Pääsmete müük kollektiividele 24.—26. juulini kl. 10—15. Üksikmüük 27. juulist kl. 16—19. Pääsmete hinnad rbl. 2.70, 2.40, 2.10 ja 1.50.

Eesti Riiklik Filharmoonia
RAT «VANEMUISE»
TEATRISAALIS
MOSKVA MUUSIKALINE KAMMERTEATER
kunstiline juht B. Pokrovski

19. augustil kell 19 **«Teatridirektor», «Abieluveksel»**.

20. augustil kell 19 **«Krahv Kaliostro»**.

21. augustil kell 19 **«Sevilla habemeajaja»**

Ühistellimusi võetakse vastu 25. juulil kell 10—14 telefonil 3 40 17. Tellitud pääsmed välja osta 26. ja 27. juulil kell 11—14 ja 17—19 kontserdisaali kassast. Üksikmüük 28. juulil 11—14 ja 17—19.

KINO

«EKRAAN» — **«Melo»** (Prantsuse) ja **«Legend Salierist»** 13.30, 16, 18.30, 21. Pühapäeval 12 lastele **«Ainulaadne trikk»** (Ungari).

«SALUUT» — **«Daam papagoiga»** (Dovženko, lüüriline komöödia) 16, 18, 20, 22. **«Konflikt»** ja **«Daam papagoiga»** 13.40. Pühapäeval 11.40 lastele **«Mio, mu mio»** (NSVL—Rootsi).

«KOMSOMOL» (asub raudteeklubis) — **«Oskar»** (Prantsuse komöödia) 14, 16, 18, 20. Pühapäeval 13 lastele **multifilmid.**

Elva «HELI» — **«Hammusta kuuli»** (USA, video) 14, 16, 18, 20, 22. Pühapäeval 13 lastele **«Jan jõepraamil».**

Seda ja teist

PEETRI KIRIKUS
täna kell 18
JUMALATEENISTUS.
Jutlustab Soome kirikuõpetaja Osmo Turkki.

SURNUAIAPÜHA JUMALATEENISTUS
TORMA SURNUAIAL on 6. augustil kell 11.

Tartu Konservitehas vahetab uue 3-tonnise Bulgaaria **elektritõstuki** uue Bulgaaria 2-tonnise elektritõstuki vastu. Info tel. 3 32 07. Tartu Konservitehas

LOOGide suguvõsa (Vastse-Otepää valla Kiistu talu Peeter Loogi sugulaste) **kokkutulek** on 29. ja 30. juulil Põlva rajoonis Valgjärvel Kriisa mail. Algus 29. kl. 12. A. Loog

Tudengineiu (V k.) üürib omaette **toa** või **korteri.** 202 820, Paide, Pärnu 5—44. T. Vellemaa

Aspirant naisega (lasteta) üürib **elamispinna** kaheks aastaks. Uus 1—3. I. Farhudtinov

Kõrgharidusega mees (mittesuitsetaja) vajab **tuba.** Pälsoni 23. V. Aas

2-toal. mug. **korter** Annelinnas (V k.) vahet. samaväärse 3-toal. vastu Elvas (nõut. tel.). Postimaja, nõudm. Eero Viira

Vahetan korras Rootsi **hobuniiduki** traktoriniiduki vastu. Pärast kl. 17 tel. 1 88 11. A. Roomet

Noor abielupaar üürib või ostab kiiresti 1-toalise **korteri.** Kirjutada 202 410 Tartu raj., Haava sjk. T. Krigulson

Üliõpilasabielupaar (matemaatikud) üürib alates septembrist köögi kasutamise võimalusega omaette **elamispinna.** Vastu pakkuda tuba suvitamiseks Virtsus. Kirj. Haapsalu raj., Virtsu, Mäe 4—8. U. Junker

Vahetada 2-toal. **korter** (III k.) Annelinnas kahe eraldi korteri vastu. Õhtuti Rahu 15—420a. H. Uus

Karske noorepoolne mees üürib **toa** või **kööktoa,** nõus abistama majapidamises. Soovitav garaaži kasutamine. Postimaja, nõudm. Jaan Allik

Õppiv tütarlaps üürib **toa** või **kööktoa.** Postimaja, nõudm. Raili Mengel

Perekond üürib pikemaks ajaks 2-toalise mug. **korteri.** Postimaja, nõudm. Jaan Kivi

Hans Heidemanni nim. trükikoda suunab noori õppima TALLINNA KUTSEKESKKOOLI NR. 1

Pärast põhikooli:
★ TRÜKKIJAKS
★ KÖITJAKS, KÖITEMASINA JUHIKS
Stipendium kuni 50 rubla kuus.

Pärast keskkooli:
★ KÖITJAKS, KÖITEMASINA JUHIKS
Stipendium kuni 80 rubla kuus.

Suunamiskirja saab kaadriosakonnast, kooli 17/19. Keskkooli lõpetanutel on võimalik saada väljaõpe kohapeal.

TÜ spordiklubi kuulutab välja konkursi NSV Liidu meistrivõistlustel mängiva naiste KORVPALLIVÕISTKONNA ADMINISTRAATORI ametikohale.
Avaldus esitada KSÜ «Kalev» TÜ spordiklubi (202 400 Tartu, V. Kingissepa 19) kuni 15. augustini

OST*MÜÜK

Müüa **«Moskvitš 412** (1989, juuli). Postimaja, nõudm. Urmas Saarmaa

Ostan 3—4 rulli puiduimitatsiooniga **tapeeti** või **tekstuurpaberit** (heledam toon) ja otse äravooluga komplektse **WC poti.** Tel. 7 27 17, kella 20-st. A. Mets

Ostan **malmradiaatoreid.** Nõmme 3. V. Müller

Müüa **M 412.** Tel. 7 42 97 tööpäeviti. A. Kabonen

Müüa **M 2140** (1980 dets.). Õhtul tel. 2 82 83. S. Sander

Ostan 1-toalise **korteri.** Postimaja, nõudmiseni. Kalev Kask

Ostan servatud **laudu** 2,5 tm. Tööp. tel. 3 32 66. J. Aun

Müüa väiksem **maja** suure aiaga 3-toalise korteri vastusaamisel. Postimaja, nõudm. Liidi Raudsepp

Müüa noori eesti tumedapäiseid **jäärasid.** Tel. 15 563. E. Raagmets

Müüa uus **värviteler** «Vesna» 381 (∅ 51). Nõukogude 5—17. I. Žuravljov

Müüa töökorras **aiatraktor** T 16 haakeriistadega. Põlva raj., Leevi sjk., Himmiste k. T. Läänіste

Müüa **taluhooned** koos rem dimaterjaliga Valga raj., Ha las. Info Harglas, Artur R berg või Tartus Tamme pst. 1. Tel. 2 85 72. Õ. Namm

Müüa hästi hoitud **VAZ** (1971). Tel. 7 30 42, Aardla 38. P. Ivanov

Müüa vähest rem. vajav **968 M.** Tartu raj., Haava, 9 74 13. E. Kull

Müüa tumedad **puurituhk** Tel. 7 39 55. P. Aunison

Müüa **pruutkleit** (nr. 46, 165—170) ja **loor.** Anne 81 pärast kl. 17. S. Nikitina

Müüa **diivanvoodi, sektsi raamatukapp** jm. mööblit. V tan **toa** ja **köögi** (ahiküte) rema keskküttega korteri v Samas üürin 1,5—2 aas mugavustega **elamispinna,** 5—1, tel. tööl 3 49 66. S. Kab

Ostan mug. **maja** Tartus selle ümbruses. Ostetakse **VAZ.** Õhtuti tel. 7 14 01. S. L

Müüa **el.-kitarr «Diamond võimendi** «Regent 30». 9 71 68. R. Kirsel

Soovin osta **küttepuid** toomisega. Tööp. 10—16 1 03 05. P. Tenjes

Müüa sõidukorras **«Mosk** 2140 (1981). Tel. 7 35 22. V. heste

Eesti NSV teenelist teadlast, TÜ hospitaalkirurgia kateedri juhatajat

prof. ALBERT KLIIMANIT

mälestab Tartu Ülikool

Lugupeetud prof.

ALBERT KLIIMANIT

mälestab sügavas leinas Tartu Kirurgide Selts

Mälestame kauaaegset mehhanisaatorit

JÜRI RAUDSEPPA

Avaldame kaastunnet omastele. Kõrveküla osakonna mehhanisaatorid ja tööjuhid

Avaldame kaastunnet Lea Rosenbergile kalli õe

HETI KULLI

surma puhul.

Kaastöötajad ühendettevõttest «Kaseke»

Lugupeetud kirurgi prof. ALBERT KLIIMANIT mälestavad TÜ üldkirurgia ja anestesioloogia-reanimatoloogia kateeder ning Tartu Kliinilise Haigla II kirurgia ja kirurgilise stomatoloogia osakonnad

Lugupeetud kateedrijuhatajat

prof. ALBERT KLIIMANIT

mälestab leinas üldkirurgia osakonna kollektiiv

Avaldame kaastunnet Sirje Krikile pojaga elukaaslase ja kasuisa

JÜRI RAUDSEPA

surma puhul.

Kõrveküla põllubrigaad

HETY KULL

Avaldame kaastunnet pojale j õele perekonnaga.

Perekonnad Voika, Pulla, Nik lajeva, Villemson, Bürkland, Persidskaja ja Trofimov

Ärasaatmine Elva leinamaja samale kalmistule 23. skp. kl. 1

Sügavas kurbuses mälestame unustamatut sõpra

prof. ALBERT KLIIMANIT

Avaldame kaastunnet omastele. Perekond Kolga

Südamlik kaastunne Ellele perekonnaga vanaema ja vanavanaema

JOHANNA SILLA

kaotuse puhul.

Konguta sovhoosi raamatupidajad ja ökonomistid

JÜRI RAUDSEPP

27. V 1943 — 20. VII 1989

Mälestame kolhoosi liiget. Avaldame kaastunnet perekonnale ja teistele omastele.

M. Härma kolhoos

Mälestame endist kaastöötaj

HETTI KULLI

Avaldame kaastunnet omastel

Elva Tarbijate Kooperatiiv

Kauaaegset arstiteaduskonna õppejõudu, Eesti NSV teenelist teadlast

prof. ALBERT KLIIMANIT

leinab TÜ arstiteaduskond

Sügav kaastunne Aala Sulbile perekonnaga armsa ema ja vanaema

ERNA SAUKI

surma puhul.

Elva Tarbijate Kooperatiiv

Head sõpra

JÜRI RAUDSEPPA

mälestavad külaelanikud Veski, Jaago, Tamme, Kazbekov, M. Särak, A. Särak, A. Nesterov, V. Nesterov, Lehtsalu, Täpsi ja Villik

Südamlik kaastunne Jan ja Albert Mihalovskile. abikaasa ema

THERESA MIHALOVSKI

surma puhul.

Avangardi kolhoosi pere

Leiname unustamatut koilleegi, kateedri juhatajat

prof. ALBERT KLIIMANIT

Tunneme kaasa omastele. TÜ hospitaalkirurgia kateeder ja kardiokirurgia osakond

Avaldame kaastunnet Heino Koskordile isa

SAMUEL KOSKORDI

18. IX 1912 — 17. VII 1989

kaotuse puhul.

Õlletehas

Meie sügav kaastunne Sergei Otsarile venna

DMITRI OTSARI

kaotuse puhul.

Jõesadam

Südamlik kaastunne Jan ja Albert Mihalovskile abikaasa ema

THERESA MIHALOVSKI

surma puhul.

Töökaaslased ehitusosakonnas

EDASI

Toimetus: 202 400 Tartu, N. Pirogovi 1, pk. 63. Peatoimetaja Mart Kadastik. Tegevtoimetaja Vahur Kalmre ja sekretariaat 3 33 53, majandustoimetus (toimetaja Aimar Jugaste) 3 33 52 ja 3 33 51, poliitikatoimetus (toimetaja Adolf Terask) 3 38 75 ja 3 16 20, kultuuri- ja haridustoimetus (toimetaja Ivi Drikkit) 3 29 23 ja 3 14 48, info- ja kirjadetoimetus (toimetaja Raimu Hanson) 3 30 75 ja 3 20 70, «Herilane» 3 33 48, sport 3 16 20, ja korrektuur 3 35 34, kuulutused (9.30—14) 3 45 44.

Ilmub 6 korda nädalas, Väljaandja: kirjastuse «Perioodika» Tartu osakond, Tartu, N. Pirogovi 1, telefon 3 12 13.

«Эдазн», г. Тарту Эстонской ССР. Орган Тартуских городского и районного комитета КП и городского и районного Совета народных депутатов.

«Вдзн» («Вперед»)
Индекс 00812

Hans Heidemanni nim. trükikoda
Tartu, Ülikooli 17/19

Tellimine
Tiraaž 15